

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
АГРОБІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Допускається до захисту:

Завідувач кафедри геодезії,
землеустрою та інженерії
безпілотних технологій

_____ к.е.н., доцент Т.М.Сіроштан

«09» грудня 2025 року

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
НА ТЕМУ
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ
ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Виконав Слободянюк Володимир Русланович

Керівник к. геогр. н., доц. Гамалій І.П. _____

Рецензент к.е.н., доц. Камінецька О.В. _____

Я, Слободянюк Володимир Русланович, засвідчую, що кваліфікаційну роботу виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Біла Церква – 2025

РЕФЕРАТ

Слободянюк Володимир Русланович

«Особливості організації використання та охорони земель природно-заповідного фонду України (на прикладі Миколаївської області)»

Раціональне використання та охорона земель природно-заповідного фонду (ПЗФ) України є одним із ключових напрямів забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку держави. В умовах зростання антропогенного навантаження, урбанізації та кліматичних змін, активних військових дій особливої уваги потребують питання оптимізації структури, режиму використання та реабілітації земель ПЗФ.

Миколаївська область має значний потенціал у розвитку природно-заповідних територій, однак їхня площа та ефективність використання залишаються недостатніми, що зумовлює актуальність проведення даного дослідження.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та практичних засад (правових, організаційних, геодезичних та землеустроєвих) удосконалення організації використання і охорони земель природно-заповідного фонду України та виявленні особливостей їх реалізації на прикладі Миколаївської області і врахуванням впливу військових дій та завдань повоєнного відновлення.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. вивчити теоретико-методологічні засади організації управління, використання та охорони земель природно-заповідного фонду України;
2. проаналізувати структуру, площу та оцінити сучасний стан земель ПЗФ Миколаївської області;
3. визначити основні загрози і чинники антропогенного та військового впливу на стан земель ПЗФ Миколаївської області;
4. обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення організації використання та охорони земель ПЗФ у воєнних і післявоєнних умовах.

Об'єкт дослідження – природно-заповідний фонд Миколаївської області, що зазнав впливу російсько-української війни.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні механізми організації використання, охорони та управління земельними ресурсами природно-заповідного фонду на регіональному рівні (на прикладі Миколаївської області).

Для вирішення поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використано комплекс загальнонаукових та прикладних **методів**:

✓ **аналіз і синтез** – для вивчення законодавчої та нормативної бази щодо земель ПЗФ;

✓ **порівняльно-географічний метод** – для аналізу територіальних відмін у структурі ПЗФ;

✓ **картографічний метод** – для візуалізації просторово-часових особливостей розміщення ПЗФ, для аналізу було обрано карти ресурсу Deep state map. Співставлення карт бойових дій та ПЗФ є досить коректним, оскільки вони виконані на одній основі Open Street Map;

✓ **статистичний метод** – для опрацювання показників площ, структури та динаміки ПЗФ;

✓ **метод експертних оцінок** – для визначення пріоритетних напрямів удосконалення управління землями ПЗФ.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять матеріали вітчизняних і зарубіжних періодичних видань, літературні й картографічні джерела; матеріали та офіційні документи Головного управління Держгеокадастру України, Управління екології та природних ресурсів Миколаївської обласної військової адміністрації, Державної екологічної інспекції Південно-Західного округу (Миколаївська та Одеська області).

Практичне значення одержаних результатів кваліфікаційної роботи полягає у можливості їх застосування органами місцевого самоврядування, природоохоронними установами, землевпорядними організаціями та кадастровими службами при плануванні територій,

встановленні меж, веденні кадастру, здійсненні моніторингу та реалізації відновлювальних заходів на землях ПЗФ Миколаївської області й інших регіонів України.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи – 64 сторінки. У роботі міститься 10 рисунків, 6 таблиць, список використаних джерел включає 50 найменування.

Ключові слова: землеустрій, природно-заповідний фонд (ПЗФ), правовий режим, управління, активні бойові дії, відновлення природних територій, моніторинг природних територій.

ANNOTATION

Slobodyaniuk Volodymyr Ruslanovych

"Features of the organization of the use and protection of the lands of the Nature Reserve Fund of Ukraine (on the example of the Mykolaiv region)"

The rational use and protection of the lands of the Nature Reserve Fund (NRF) of Ukraine is one of the key areas of ensuring environmental safety and sustainable development of the state. In the conditions of increasing anthropogenic load, urbanization and climate changes, active military operations, the issue of optimizing the structure, mode of use and rehabilitation of NRF lands requires special attention.

The Mykolaiv region has a significant potential in the development of nature reserves, but their area and efficiency of use remain insufficient, which determines the urgency of conducting this study.

The **purpose** of the study is to substantiate the theoretical, methodological and practical foundations (legal, organizational, geodetic and land management) of improving the organization of the use and protection of the lands of the nature reserve fund of Ukraine and to identify the peculiarities of their implementation on the example of the Mykolaiv region and taking into account the impact of military operations and the tasks of post-war reconstruction.

Achieving the set goal involves the following **tasks**:

1. to study the theoretical and methodological principles of organizing the management, use and protection of lands of the Nature Reserve Fund of Ukraine;
2. analyze the structure, area and assess the current state of the lands of the NRF of the Mykolaiv region;
3. to determine the main threats and factors of anthropogenic and military influence on the state of the lands of the NRF of the Mykolaiv region;
4. to justify recommendations for improving the organization of the use and protection of NRF lands in war and post-war conditions.

The **object** of the study is the nature reserve fund of the Mykolaiv region, which was affected by the Russian-Ukrainian war.

The **subject** of the study is the theoretical, methodological and practical mechanisms of organizing the use, protection and management of land resources of the nature reserve fund at the regional level (on the example of the Mykolaiv region).

A complex of general scientific and applied methods was used to solve the tasks in the **qualification work**:

- analysis and synthesis – to study the legislative and regulatory framework regarding the lands of the NRF;

- comparative geographical method – for the analysis of territorial differences in the structure of the NRF;

- cartographic method – to visualize the spatio-temporal features of the NRF placement, Deep state map resource maps were chosen for analysis. The comparison of maps of combat operations and NRF is quite correct, since they are made on the same basis as Open Street Map;

- statistical method – for working out indicators of areas, structure and dynamics of NRF;

- method of expert evaluations – to determine the priority directions for improving the management of the NRF lands.

The **information base** of the qualification work consists of materials from domestic and foreign periodicals, literary and cartographic sources; materials and official documents of the Main Directorate of the State Geocadastré of Ukraine, the Department of Ecology and Natural Resources of the Mykolaiv Regional Military Administration, the State Environmental Inspection of the South-Western District (Mykolaiv and Odesa Regions). The practical significance of the obtained results of the qualification work lies in the possibility of their application by local self-government bodies, environmental protection institutions, land management organizations and cadastral services in planning territories, establishing boundaries, keeping a cadastre, monitoring and implementing restoration measures on the lands of the NRF of the Mykolaiv region and other regions of Ukraine.

The qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, and a list of used sources.

The total volume of work is 64 pages. The work contains 10 figures, 6 tables, the list of used sources includes 50 names.

Key words: land management, nature reserve fund (NRF), legal regime, management, active combat operations, restoration of natural territories, monitoring of natural territories.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	10
ВСТУП	11
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ	15
1.1. Поняття, класифікація та склад земель природно-заповідного фонду України	15
1.2. Система управління та контролю за використанням земель ПЗФ	19
1.3. Методологічні підходи до здійснення землеустрою та оцінки ефективності організації використання та охорони земель ПЗФ	23
Висновки до 1 розділу	30
Розділ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	31
2.1. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Миколаївської області: структура, площа та категорії земель ПЗФ області	31
2.2. Аналіз використання земель ПЗФ: функціональне призначення, обмеження у використанні, землекористувачі	34
2.3. Екологічна оцінка ефективності використання земель ПЗФ Миколаївщини	38
Висновки до 2 розділу	44
Розділ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	45
3.1. Природно-заповідний фонд Миколаївської області під час війни	45
3.2. Проблеми для ПЗФ Миколаївської області та аналіз	

ефективності управління	49
3.3. Ключові ресурси для екологічного відновлення й управління природоохоронними територіями регіону у післявоєнний період	51
Висновки до 3 розділу	56
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ПЗФ – природно-заповідний фонд;

ДЗК – Державний земельний кадастр;

АС ДК ПЗФ – автоматизована система державного кадастру природно-заповідного фонду;

ГІС – географічна інформаційна система (геоінформаційна система);

ГІС ДКПЗФ – єдина геоінформаційна система та база даних Державного кадастру природно-заповідного фонду України;

ДЗЗ – дистанційне зондування Землі;

МСОП – Міжнародний союз охорони природи

НПП – національний природний парк;

РЛП – регіональний природний парк;

ДЛФ – Державний лісовий фонд (Держлісфонд);

IN4 – файл обміну землевпорядною інформацією про земельні ділянки;

XML – файл обміну землевпорядною інформацією про земельні ділянки та інші об'єкти державного земельного кадастру;

ВСТУП

Раціональне використання та ефективна охорона земель є ключовими передумовами забезпечення екологічної безпеки, збереження біорізноманіття та сталого розвитку територій. В умовах інтенсивного антропогенного навантаження, кліматичних змін та трансформації земельних ресурсів особливого значення набувають землі природно-заповідного фонду (ПЗФ), які виконують важливі природоохоронні, наукові та соціально-екологічні функції. Забезпечення належного правового режиму таких територій, формування ефективних механізмів їх обліку, використання та охорони є одним із пріоритетних напрямів державної земельної політики України.

Сучасний стан ПЗФ України характеризується нерівномірністю територіального розподілу, недостатньою площею заповідних територій, наявністю конфліктів землекористування, а також недосконалістю системи кадастрового забезпечення та контролю. Актуальними залишаються питання інвентаризації земель ПЗФ, встановлення меж у природі, оновлення просторових даних та впровадження геоінформаційних технологій в управління природоохоронними територіями. Це зумовлює потребу у комплексному дослідженні особливостей організації використання й охорони таких земель із позицій геодезії та землеустрою.

Миколаївська область є регіоном із значним природним потенціалом, де зосереджені унікальні об'єкти природно-заповідного фонду – степові екосистеми, заплавні та прибережні комплекси, геологічні пам'ятки, заказники та регіональні ландшафтні парки. У мирний час ці території виконували важливі екологічні та рекреаційні функції, проте й зазнавали суттєвого техногенного та аграрного навантаження, що створювало ризики деградації природних комплексів.

Додатковим і надзвичайно серйозним викликом для стану земель ПЗФ регіону стали події повномасштабної російсько-української війни. Частина територій Миколаївської області зазнала активних бойових дій, артилерійських обстрілів, авіаударів та мінування. Це спричинило

пошкодження природних ландшафтів, руйнування ґрунтового покриву, деградацію рослинного та тваринного світу, локальне забруднення вибухонебезпечними предметами та токсичними речовинами. Значна частина природних територій потребує післявоєнної екологічної оцінки, ідентифікації потенційних зон забруднення, проведення розмінування та розробки заходів з екологічної реабілітації.

Війна також вплинула на систему управління і охорони ПЗФ: обмежений доступ до окремих територій унеможливив здійснення моніторингу, інвентаризаційних робіт, кадастрового оновлення та контролю за дотриманням природоохоронного режиму. Руйнування інфраструктури, зміна фактичного стану земель, порушення чи недоступність геодезичних мереж актуалізують питання оновлення просторових даних та проведення повторного встановлення меж. Виникає потреба у створенні нової системи моніторингу з використанням сучасних ГІС-технологій і даних дистанційного зондування Землі, що дозволить відстежувати наслідки війни та планувати заходи відновлення.

У повоєнний період значення дослідження земель природно-заповідного фонду різко зростає. Відновлення ПЗФ є важливою складовою екологічної реконструкції держави та формування стійкої екологічної політики. Комплексне оцінювання змін, спричинених військовими діями, оновлення землеустрою, кадастрового забезпечення та розробка нових підходів до організації використання і охорони земель ПЗФ є ключовими завданнями сучасної України. Саме тому дослідження, орієнтоване на аналіз ситуації у Миколаївській області, має високу наукову та практичну значущість.

Мета дослідження полягає вобґрунтуванні теоретико-методологічних та практичних засад (правових, організаційних, геодезичних та землеустроєвих) удосконалення організації використання і охорони земель природно-заповідного фонду України та виявленні особливостей їх реалізації

на прикладі Миколаївської області і врахуванням впливу військових дій та завдань повоєнного відновлення.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. вивчити теоретико-методологічні засади організації управління, використання та охорони земель природно-заповідного фонду України;
2. проаналізувати структуру, площу та оцінити сучасний стан земель ПЗФ Миколаївської області;
3. визначити основні загрози і чинники антропогенного та військового впливу на стан земель ПЗФ Миколаївської області;
4. обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення організації використання та охорони земель ПЗФ у воєнних і післявоєнних умовах.

Об'єкт дослідження – природно-заповідний фонд Миколаївської області, що зазнав впливу російсько-української війни.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні механізми організації використання, охорони та управління земельними ресурсами природно-заповідного фонду на регіональному рівні (на прикладі Миколаївської області).

Для вирішення поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використано комплекс загальнонаукових та прикладних **методів**:

- ✓ **аналіз і синтез** – для вивчення законодавчої та нормативної бази щодо земель ПЗФ;
- ✓ **порівняльно-географічний метод** – для аналізу територіальних відмін у структурі ПЗФ;
- ✓ **картографічний метод** – для візуалізації просторово-часових особливостей розміщення ПЗФ, для аналізу було обрано карти ресурсу Deep state map. Співставлення карт бойових дій та ПЗФ є досить коректним, оскільки вони виконані на одній основі Open Street Map;
- ✓ **статистичний метод** – для опрацювання показників площ, структури та динаміки ПЗФ;

✓ **метод експертних оцінок** – для визначення пріоритетних напрямів удосконалення управління землями ПЗФ.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять матеріали вітчизняних і зарубіжних періодичних видань, літературні й картографічні джерела; матеріали та офіційні документи Головного управління Держгеокадастру України, Управління екології та природних ресурсів Миколаївської обласної військової адміністрації, Державної екологічної інспекції Південно-Західного округу (Миколаївська та Одеська області).

Практичне значення одержаних результатів кваліфікаційної роботи полягає у можливості їх застосування органами місцевого самоврядування, природоохоронними установами, землевпорядними організаціями та кадастровими службами при плануванні територій, встановленні меж, веденні кадастру, здійсненні моніторингу та реалізації відновлювальних заходів на землях ПЗФ Миколаївської області й інших регіонів України.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи – 64 сторінки. У роботі міститься 10 рисунків, 6 таблиць, список використаних джерел включає 50 найменування.

Ключові слова: землеустрій, природно-заповідний фонд (ПЗФ), правовий режим, управління, активні бойові дії, відновлення природних територій, моніторинг природних територій.

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

1.1. Поняття, класифікація та склад земель природно-заповідного фонду України

Розширення та підвищення репрезентативності природно-заповідного фонду (ПЗФ) України є найефективнішим способом збереження видів флори та фауни та унікальних природних комплексів. ПЗФ України є частиною всесвітньої системи природоохоронних територій, що включає об'єкти природоохоронного, наукового, естетичного, рекреаційного та іншого значення. Цей фонд сприяє збереженню біорізноманіття, підтримці екологічного балансу та здійсненню моніторингу стану довкілля. Розвиток природно-заповідного фонду має бути одним із ключових пріоритетів державної екологічної політики.

Відповідним законом щодо ПЗФ, а також іншими нормативно-правовими актами визначаються організаційно-правові засади функціонування природно-заповідного фонду. Ці законодавчі документи встановлюють особливий режим охорони, відновлення та використання територій ПЗФ, передбачають науково обґрунтовані екологічні вимоги та визначають категорії заповідних об'єктів, умови їх створення, правовий статус і порядок охорони.

До складу ПЗФ входять території та об'єкти одинадцяти категорій, що різняться за природним походженням, порядком створення, функціональними особливостями і правовим режимом. До складу природно-заповідного фонду України входить 8246 об'єктів, котрі займають 4,48 млн га, що становить близько 6,8% території країни, окрім того, 402,5 тис. га припадають на акваторію Чорного моря [8, 15–17, 21, 28, 29].

Незважаючи на велику кількість заповідних територій, їхня загальна площа значно менша, ніж у країнах Європейського Союзу, де середній показник складає 21 % території.

Станом на січень 2022 року ПЗФ України налічував: п'ятьбіосферних заповідників загальною площею 479110 га; дев'ятнадцять природних заповідників на площі 206630 га; п'ятдесят три національних парків площею 1388816 га; вісімдесят сім регіональних ландшафтних парків, котрі охоплюють 829108 га; численні інші об'єкти регіонального рівня.

Також Україна бере участь у міжнародних природоохоронних ініціативах. Наприклад, до Смарагдової мережі входять 1377 об'єктів площею близько вісім млн га (13,42 % території країни); Рамсарські угіддя охоплюють двісті п'ятдесят об'єктів площею близько один млн га (1,3 % території); Українська частина всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, зокрема букові ліси Карпат, займає 28 986 га (рис. 1.1) [20].

Рис. 1.1. Природоохоронні території України

У постійному користуванні природоохоронних установ України перебуває близько 25 % територій ПЗФ. Водночас, в межах адміністративних одиниць, показник заповідності значно варіюється. Найвищий рівень

заповідності (від 11,0 до 18,6 %) спостерігається Одеській, Полтавській, Черкаській, Харківській областях, в Чернігівській – від 6 до 9 %. Найнижчий (від 1,7 до 1,9 %) в Кіровоградській, Дніпропетровській і Вінницькій областях [20].

Мережа природно-заповідних об'єктів України значно розширилася за останні понад тридцять років: їх кількість зросла з двадцяти трьох до майже ста двадцяти. Про зростаючу увагу до збереження довкілля свідчить те, що план розвитку передбачає подвоєння року.

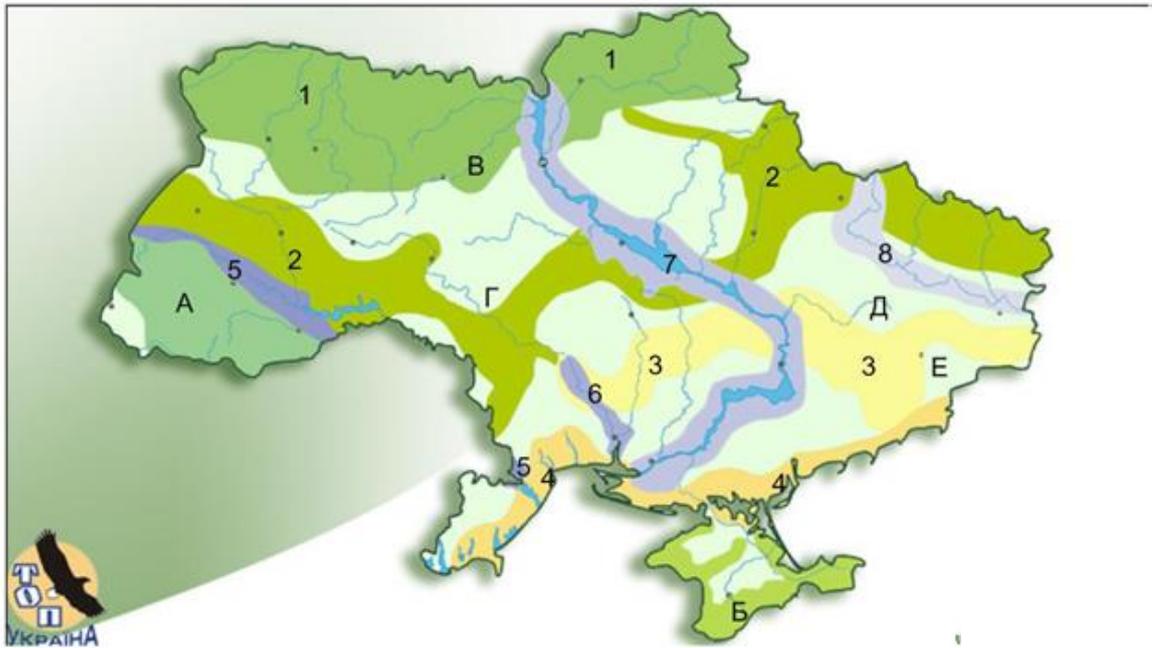
Однак, природоохоронні території України лише частково відповідають категоріям Міжнародний союз охорони природи (МСОП). Наприклад, за суворістю режиму природні заповідники країни приблизно відповідають категорії Ia, що орієнтована на мінімальне втручання людини. Водночас відповідають II і V категоріям, але не повністю. Біосферні заповідники здебільшого відповідають стандартам програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера». Винятком є Чорнобильський заповідника, котрий ближче до категорії Ib – територія дикої природи. Повну відповідність категоріям МСОП ускладнюють унікальний екологічний контекст України та особливості управління.

Природоохоронні території в Україні охоплюють найбільш цінні природні та напівприродні ландшафти, забезпечуючи середовище існування для рідкісних, ендемічних і зникаючих видів та відіграють ключову роль у збереженні біорізноманіття. Ці види занесені до Червоної книги України й охороняються міжнародними угодами: Бернською конвенцією, CITES та Конвенцією про мігруючі види. Природоохоронні території забезпечують важливі екосистемні послуги: підтримку екологічного балансу, регулювання клімату, освітні, наукові й рекреаційні можливості.

Елементи природно-заповідного фонду є ядром національної екомережі, що формується на основі збережених природних або частково змінених ландшафтів і є частиною світової природоохоронної системи. Відповідно до Законодавства щодо програми формування національної

екологічної мережі її ключовими елементами є: природні регіони, коридори та буферні зони.

Українська екомережа охоплює чотирнадцять природних регіонів і вісім природних коридорів (рис. 1.2). Формування екомережі є складним і тривалим процесом, що потребує змін у структурі управління територіями та господарській діяльності.

Рис. 1.2. Карта-схема формуємої національної екологічної мережі України [30]

Частиною комплексної екологічної мережі також вважаються території, котрі можуть слугувати базисом для майбутніх екологічних коридорів або ключових природоохоронних зон. Оціночна площа таких потенційних територій станом на 2015 рік становила близько 38% території України, що свідчить про значний потенціал розширення природоохоронних зон та прихильність до збереження навколишнього середовища.

Однак ці екологічні ініціативи зазнали суттєвого відступу із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України. Першочерговими стали питання ризиків і загроз, пов'язаних із масштабною шкодою біорізноманіттю, руйнування природоохоронних територій,

порушення екосистем, знищення середовищ існування видів і навіть повного зникнення деяких із них.

1.2. Система управління та контролю за використанням земель ПЗФ

Правове регулювання відносин у сфері природно-заповідного фонду та землеустрою в Україні є комплексним і ґрунтується на взаємодії норм різних галузей права, насамперед земельного та екологічного. Таке регулювання спрямоване на забезпечення збереження ландшафтного різноманіття, підтримку екологічного балансу та раціональне використання земель особливо цінних природних територій.

Правову основу цього регулювання становлять наступні нормативно-правовими актами:

1. Земельний кодекс України (ЗКУ) [10]:

- визначає землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення як окрему категорію земель України (стаття 19 ЗКУ);
- встановлює правовий режим земель ПЗФ, їх склад та порядок використання (статті 43-46-2 ЗКУ). Наприклад, землі ПЗФ можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності, а порядок їх використання визначається законом про ПЗФ;
- регулює питання зміни цільового призначення земельних ділянок, що є особливо важливим для земель ПЗФ, де зміна цільового призначення суттєво обмежена або заборонена (стаття 20 ЗКУ). Наприклад, використання земель ПЗФ здійснюється з урахуванням обмежень, визначених відповідно до законодавства про ПЗФ та положень про конкретні об'єкти (стаття 46-1 ЗКУ);
- встановлює норми щодо землеустрою та ведення Державного земельного кадастру (ДЗК), котрі є необхідними для просторової організації та обліку земель ПЗФ. Наприклад, регулює питання погодження проєктів землеустрою, включаючи ті, що стосуються територій ПЗФ (стаття 186 ЗКУ).

2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [40]:

- є основним актом, що регулює відносини усфері організації, охорони та використання територій та об'єктів ПЗФ;

- визначає категорії територій та об'єктів ПЗФ (національні природні парки, природні заповідники, заказники, пам'ятки природи тощо), їх завдання, особливості режиму та використання;

- зазначає, що межі територій та об'єктів ПЗФ встановлюються відповідно до законодавства і є обов'язковими для всіх землевласників та землекористувачів. Наприклад, безпосереднє відношення до розробки проєктів землеустрою для ПЗФ та визначення режиму охорони мають статті 7 та 28 Закону.

3. Закон України «Про землеустрій»:

- визначає правові та організаційні засади здійснення землеустрою як сукупності соціально-економічних та екологічних заходів;

- регулює порядок розроблення, погодження та затвердження документації із землеустрою, включаючи проєкти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій ПЗФ. Наприклад, обов'язковість землеустрою у певних випадках та види документації визначають статті 20 та 25 Закону;

- регулює питання проведення топографо-геодезичних робіт, котрі є основою для розробки проєктів землеустрою (стаття 34 Закону).

4. Інші нормативно-правові акти:

Підзаконні нормативно-правові акти мають важливе значення, наприклад, постанови Кабінету Міністрів України, що деталізують застосування положень законів. Зокрема, внесення відомостей про земельні ділянки ПЗФ та обмеження у їх використанні до ДЗК регулює Порядок ведення Державного земельного кадастру, затверджений Постановою КМУ від 17. 10. 2012 № 1051 [31].

Також застосовуються інструкції та порядки щодо виконання геодезичних, землепорядних робіт та ведення кадастрів.

Території та об'єкти природно-заповідного фонд (заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) мають різний рівень значення – загальнодержавний або місцевий, що залежить від їхньої екологічної, наукової, освітньої, історико-культурної та естетичної цінностей.

Варто наголосити, що пам'ятки природи можуть знаходитися в межах інших об'єктів ПЗФ.

Пам'ятками природи оголошуються виняткові природні утворення, котрі мають особливе значення для охорони природи, науки, естетики, пізнання та культури (стаття 27 Закону України «Про природно-заповідний фонд України») [40]. Їх оголошення відбувається без вилучення земельних ділянок або інших природних об'єктів у їхніх власників чи користувачів.

Згідно з частиною 3 статті 53 Закону № 2456 рішення про створення або оголошення територій та об'єктів ПЗФ місцевого значення, встановлення їх охоронних зон, приймається відповідними органами місцевого самоврядування.

На підприємства, установи, організації та громадян, котрим ці території передаються під охорону відповідними державними адміністраціями та органами з питань охорони природи покладається охорона територій та об'єктів ПЗФ, створених без вилучення земель. Відповідно до частини 5 статті 53 Закону № 2456 оформлюється охоронне зобов'язання. Охорона інших категорій об'єктів ПЗФ покладається на установи, у віданні яких вони перебувають, або, за необхідності, на служби державної охорони розташованих поблизу заповідників, національних парків тощо. Водночас, відсутність чітко встановлених меж таких об'єктів на місцевості може призводити до їх неналежного використання та деградації природних комплексів.

Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду на місцевості встановлюються відповідно до чинного законодавства. До моменту такого

встановлення, їх межі визначаються згідно з проєктами щодо створення цих територій та об'єктів.

Законом України «Про землеустрій» [38] від 22. 05. 2003 № 858-IV регулюються Правові та організаційні засади діяльності у сфері землеустрою.

Стаття 20 цього Закону визначає обов'язковість проведення землеустрою на землях усіх категорій, зокрема для встановлення на місцевості меж земельних ділянок, що обмежені у використанні або обтяжені правами інших осіб (земельні сервітути).

«Проведення землеустрою здійснюється на підставі рішень органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування, договорів між замовниками та розробниками документації, або судових рішень» (стаття 22 Закону №858).

Відповідно до частини 1 статті 25 Закону № 858 «документація із землеустрою розробляється у паперовій та електронній формах і може мати вигляд схеми, проєкту, робочого проєкту або технічної документації». Згідно з пунктом «в» частини 2 статті 25 Закону № 858 одним із видів такої документації є «проєкти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та інших категорій земель з обмеженнями у використанні та їхрежимоутворюючих об'єктів».

Відповідно до частини частини 1 статті 26 Закону №858 «замовниками документації із землеустрою можуть виступати різні суб'єкти: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, землевласники, землекористувачі, а також інші юридичні та фізичні особи».

Проєкти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду визначають місцезнаходження, розміри ділянок, їх власників / користувачів, межі територій з особливим статусом та встановлюють режим їх використання й охорони (частина 2 статті 47 Закону № 858). Водночас встановлення межвідповідних територій юридично закріплює рішення про затвердження таких проєктів.

Правове регулювання у цій галузі є інтегрованим [1, 2]. Загальні засади земельних відносин та місце земель природно-заповідного фонду у структурі земельного фонду країни визначає Земельний кодекс України. Особливий правовий режим цих територій та об'єктів встановлює Закон «Про природно-заповідний фонд України», а механізми реалізації норм земельного та природоохоронного законодавства через розробку відповідної землевпорядної документації визначає Закон «Про землеустрій». Проекти землеустрою, спрямовані на встановлення меж територій природно-заповідного фонду, виступають важливим інструментом для правового оформлення цих територій. Вони забезпечують чітке встановлення межа місцевості і визначають відповідний режим їх використання.

Нескоординованість та недоліки в земельному, лісовому, природоохоронному законодавстві можуть спричинити суперечності, котрі ускладнюють ефективне управління територіями природно-заповідного фонду.

1.3. Методологічні підходи до здійснення землеустрою та оцінки ефективності організації використання та охорони земель ПЗФ

Проведення заходів землеустрою на територіях ПЗФ характеризується низкою специфічних особливостей, зумовлених їхнім спеціальним природоохоронним статусом та особливостями режиму використання. Ці особливості впливають із законодавства України, що регулює земельні відносини і сферу охорони природи.

Головна відмінність полягає у пріоритеті природоохоронної функції земель природно-заповідного фонду, котрі мають особливий режим охорони, відтворення та використання, що встановлюється відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та положень про конкретні території чи об'єкти природно-заповідного фонду. Тому будь-яка діяльність на цих землях суворо регулюється і спрямована на збереження ландшафтів (природних комплексів) та об'єктів. На цих територіях

землеустрій повинен враховувати та закріплювати зазначені обмеження та особливості використання. Навіть якщо землі природно-заповідного фонду залишаються у власності чи користуванні попередніх власників, то на них все одно діє особливий режим охорони.

«Встановлення меж земель, обмежених у використанні, до яких належать і землі ПЗФ, є підставою для обов'язкового проведення землеустрою» (стаття 20 Закону України «Про землеустрій»). Це підкреслює необхідність чіткого юридичного визначення та належного просторового оформлення територій природно-заповідного фонду з метою забезпечення їх охороний ефективного функціонування. До встановлення меж на місцевості, їхні межі визначаються відповідно до проєктів створення територій та об'єктів ПЗФ.

Згідно пункту «в» частини 2 статті 25 Закону України «Про землеустрій» «для територій ПЗФ розробляються проєкти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій ПЗФ та іншого природоохоронного призначення». Відповідно до частини 2 статті 47 Закону України «Про землеустрій» «проєкти мають чітко визначати місце розташування та розміри території, межі на картографічних матеріалах та на місцевості, власників та користувачів земельних ділянок у цих межах, встановлювати режим використання та охорони території».

Процедура перенесення проєктних меж у натуру (на місцевість) та їх закріплення межовими знаками є важливою частиною землеустрою на територіях природно-заповідного фонду, що проводиться за участю представників органів, котрі ухвалюють рішення про створення об'єкта, землевласників / землекористувачів (якщо землі не вилучаються) та виконавців робіт із землеустрою.

Для правильного визначення меж та встановлення адекватного режиму охорони необхідно при здійсненні землеустрою на територіях ПЗФ обов'язково враховувати наукові обґрунтування створення об'єкту, дані про

наявність унікальних ландшафтів (природних комплексів), рідкісних видів, екологічні особливості території.

Землеустрій на територіях природно-заповідного фонду передбачає детальне визначення та опис усіх обмежень у використанні земель, котрі встановлюються згідно з режимом охорони об'єкта. Згідно з Порядком ведення Державного земельного кадастру такі обмеження мають бути відображені у землевпорядній документації та внесені до Державного земельного кадастру після затвердження проєкту.

Проєкти землеустрою щодо територій природно-заповідного фонду мають бути обов'язково погоджені з відповідними органами охорони навколишнього природного середовища та іншими зацікавленими сторонами. Відповідно до частини 2 статті 47 Закону України «Про землеустрій» «рішення про затвердження таких проєктів органами місцевого самоврядування або органами виконавчої влади одночасно є рішенням про встановлення меж цих територій».

Перелічені особливості вказують на те, що землеустрій на територіях природно-заповідного фонду є складним процесом. Він потребує ґрунтового розуміння природоохоронного та земельного законодавства, точного виконання польових та камеральних робіт, урахування наукових принципів збереження навколишнього природного середовища.

Оцінка ефективності організації використання та охорони земель природно-заповідного фонду є складним багатокомпонентним процесом, що ґрунтується на принципах землеустрою, екологічного менеджменту, природоохоронного законодавства та територіального планування. Методологічні підходи в цій сфері спрямовані на забезпечення раціонального, екологічно збалансованого та правомірного використання заповідних земель, збереження їхніх природних комплексів і підтримання екосистемних функцій.

Зокрема, ефективна організація використання та охорони земель ПЗФ Миколаївської області має ґрунтуватися на застосуванні комплексу

методологічних підходів, що інтегрують принципи землеустрою, екологічного менеджменту, просторового планування та природоохоронного законодавства.

1. Нормативно-правовий підхід

Базується на аналізі відповідності фактичного використання та охорони земель ПЗФ вимогам:

- ✓ земельного кодексу України;
- ✓ Закону України «Про природно-заповідний фонд України»;
- ✓ Державних стандартів і нормативів із землеустрою та охорони земель;
- ✓ режимів охорони для відповідних категорій ПЗФ.

Метод полягає у виявленні порушень режиму використання, невідповідності кадастрових даних, відсутності встановлених меж, правовстановлюючих документів та оцінці рівня правового забезпечення землекористування.

Зокрема, нормативно-правовий аналіз передбачає перевірку відповідності фактичного землекористування на територіях ПЗФ вимогам земельного, природоохоронного та екологічного законодавства. У Миколаївській області характерним залишається ряд проблем:

- ✓ невстановленість меж ПЗФ у натурі на місцевості;
- ✓ відсутність оформлених правовстановлюючих документів на земельні ділянки;
- ✓ накладання господарських угідь на землі зі спеціальним природоохоронним режимом;
- ✓ неузгодженість меж із Державним земельним кадастром.

2. Геопросторово-аналітичний (картографічний, ГІС) підхід

Включає:

- ✓ інвентаризацію земель ПЗФ;
- ✓ аналіз просторової структури території;
- ✓ картографування функціональних зон;

- ✓ оцінку ландшафтної цілісності та фрагментації;
- ✓ порівняння фактичного землекористування з проєктним та нормативно-допустимим.

Використання ГІС дає змогу інтегрувати багатозарові дані (кадастрові, екологічні, геоботанічні, ґрунтові, інженерно-геологічні) та виявляти загрози (урбанізаційний тиск, ерозію, деградацію, самовільні зміни землекористування).

3. Екологічний підхід

Зосереджується на оцінці екологічного стану земельних ресурсів і природних комплексів:

- ✓ збереження біорізноманіття;
- ✓ стан ґрунтового покриву, водних об'єктів, рослинності;
- ✓ інтенсивність антропогенного навантаження;
- ✓ ризики деградаційних процесів (ерозія, виснаження, забруднення, гідрологічні порушення);
- ✓ здатність території виконувати екосистемні послуги.

Екологічні критерії використовуються для визначення, чи відповідає організація використання земель меті створення ПЗФ.

4. Функціонально-територіальний підхід

Передбачає аналіз:

- ✓ структури ПЗФ (ядро, буферна зона, зони регульованої рекреації тощо);
- ✓ відповідності функціонального зонування природоохоронним вимогам;
- ✓ оптимальності територіальної організації, компактності та конфігурації ділянок;
- ✓ взаємодії земель ПЗФ з оточуючими територіями.

Метод дозволяє оцінити, наскільки територіальна організація сприяє збереженню природних комплексів та запобігає негативним впливам.

5. Землевпорядно-технічний підхід

Базується на аналізі землеустрою як системи документації:

✓ наявність проєктів землеустрою щодо організації та встановлення меж ПЗФ;

✓ якість кадастрової реєстрації;

✓ відповідність меж у натурі картографічним та кадастровим даним;

✓ стан землевпорядної інфраструктури.

Цей підхід дозволяє оцінити технічні та організаційні аспекти управління заповідними землями.

6. Економічний підхід

Полягає у визначенні економічної ефективності заходів з охорони та використання земель:

✓ витрати на охорону території;

✓ економічні вигоди від екосистемних послуг;

✓ оцінка потенційних збитків від деградації земель;

✓ ефективність інвестицій у збереження та відтворення природних ресурсів.

Методологія поєднує елементи земельно-оцінювальних робіт з природно-ресурсною економікою.

7. Соціально-управлінський підхід

Включає аналіз:

✓ якості менеджменту установ ПЗФ;

✓ участі громадськості;

✓ рівня екологічної освіченості населення;

✓ ефективності контролю за дотриманням режиму;

✓ конфліктів землекористування.

Соціальні та управлінські критерії впливають на сталий характер використання земель та можливість реалізації заходів з охорони.

8. Комплексний інтегративний підхід

У практиці землеустрою найчастіше застосовується інтегрована оцінка, що поєднує:

- ✓ правовий стан;
- ✓ екологічні показники;
- ✓ технічні параметри землеустрою;
- ✓ просторову організацію;
- ✓ економічні та соціальні аспекти.

Результатом є узагальнений показник ефективності організації використання та охорони земель ПЗФ, на основі котрого розробляються рекомендації щодо вдосконалення землеустрою, оптимізації зонування, посилення охорони та раціонального природокористування.

Висновки до 1 розділу

1. Землі природно-заповідного фонду України становлять специфічну категорію земель, призначену для збереження природних комплексів і підтримання екологічної рівноваги. Їх правовий статус визначається пріоритетом охорони природи та встановленням спеціальних режимів використання. Склад земель ПЗФ включає як основні природоохоронні ділянки, так і території, що забезпечують їх функціонування.

2. Система управління та контролю за використанням земель природно-заповідного фонду України ґрунтується на поєднанні державного регулювання, спеціально уповноважених органів та внутрішнього управління природоохоронними установами. Її ефективність визначається чітким дотриманням правових норм, належним моніторингом стану земель і узгодженістю між інституціями, відповідальними за їх охорону. Загалом така система забезпечує правові та організаційні умови для збереження ландшафтів (природних комплексів) і запобігання порушенням режиму їх використання.

3. Методологічні підходи до здійснення землеустрою та оцінки ефективності організації використання та охорони земель ПЗФ, дають змогу всебічно оцінити ефективність організації використання й охорони земель. Поєднання правових, екологічних, геопросторових, економічних та соціально-управлінських критеріїв забезпечує розробку обґрунтованих рішень щодо вдосконалення природоохоронної діяльності та оптимізації територіальної структури природно заповідного фонду як на державному, так і на регіональному рівнях.

Розділ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Миколаївської області: структура, площа та категорії земель ПЗФ області

ПЗФ Миколаївської області включає біосферні та природні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники різних типів, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, а також два об'єкта, що внесені до міжнародного переліку водно-болотних угідь згідно з Рамсарською конвенцією [14, 20, 27, 34, 42].

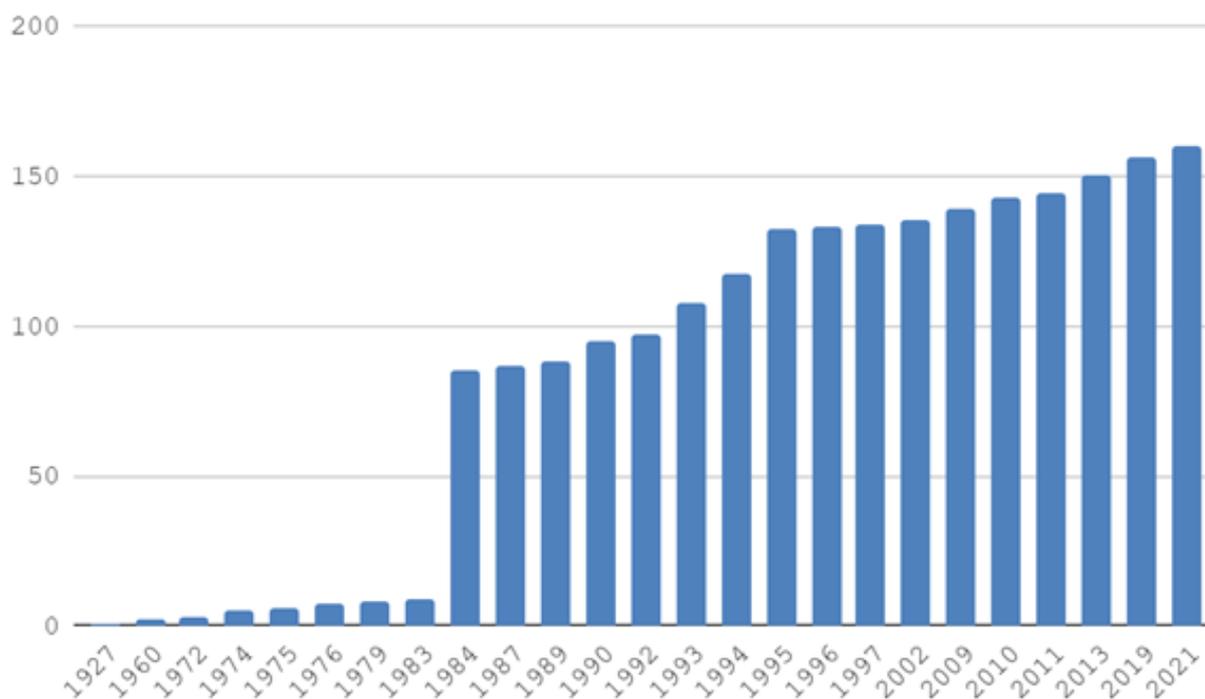
Історія заповідання на Миколаївщині розпочалася ще у 1920-х роках. Активна фаза розвитку природно-заповідного фонду відбулася у радянський період та після здобуття Україною незалежності. 1990-ті роки були особливо плідними на створення багатьох великих за площею регіональних ландшафтних парків та заказників, а також природного заповідника «Єланецький степ» (рис. 2.1.).

Розширення природно-заповідного фонду за рахунок створення національних природних парків, і водночас спроби його скорочення через вилучення земель для господарських потреб спостерігалось у 2000-х роках. Проте, завдяки зусиллям природоохоронців, більшість цінних територій вдалося зберегти [14, 20, 27, 34, 42].

Робота зі створення нових заказників та пам'яток природи місцевого значення останніми роками активізувалася. Водночас, деякі об'єкти природно-заповідного фонду потребують перегляду свого статусу через втрату своєї цінностінаслідок антропогенного впливу.

Управління об'єктами природно-заповідного фонду здійснюється на різних рівнях: регіональні ландшафтні парки управляються спеціальними адміністраціями, що підпорядковуються обласній владі, а заповідники та

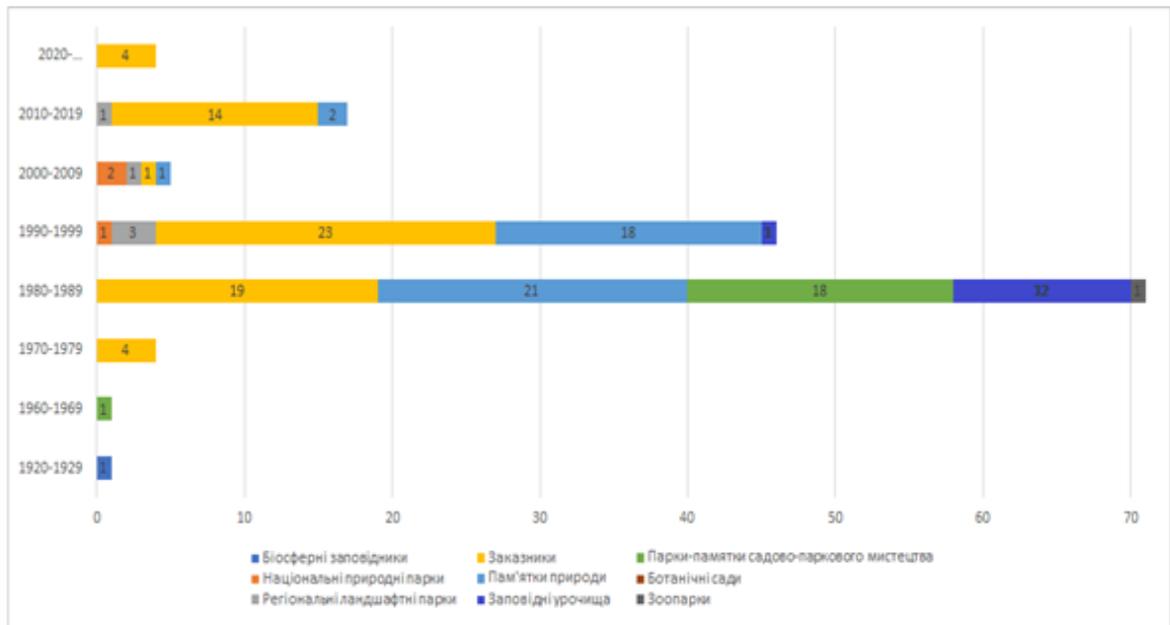
національні природні парки належать до сфери управління Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Рис. 2.1 Динаміка збільшення кількості заповідних об'єктів Миколаївської області [34]

Співвідношення природних і штучних об'єктів у різних категоріях суттєво відрізняється. Біосферний заповідник, національні природні парки, природний заповідник та регіональні ландшафтні парки є переважно природними ландшафтами. У заказниках і пам'ятках природи здебільшого представлені природні ландшафтні комплекси або їх компоненти. Близько 90 % антропогенних ландшафтних комплексів, що входять до складу ПЗФ, складають лісові масиви. Заповідні урочища і лісові заказники репрезентують антропогенні (штучні) лісові насадження. Водосховищами представлені більшість гідрологічних заказників. Елементом поселенського ландшафту є парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва й частина пам'яток природи (комплексні та ботанічні) [42, 44] (рис.2.2).

Основні тенденції прийняття управлінських рішень з вибору форм заповідання, котрими користуються для збереження її природного біотичного та абіотичного різноманіття допомагають визначити аналітичні дослідження процесу розбудови природно-заповідного фонду певної території шляхом встановлення збільшення кількості заповідних територій за категоріями.

Рис. 2.2 Динаміка кількості об'єктів ПЗФ Миколаївської області за категоріями [34]

Наприклад, серед функціонуючих природних парків області можна виділити «Кінбурнська коса», «Гранітно-степове Побужжя», «Тілігульський» та «Приінгульський», загальна площа котрих становить 35,5 тисяч гектарів. Розглядаються варіанти розширення площі парку «Гранітно-степове Побужжя», котрий відомий своїми каньйоноподібними долинами, скельними відслоненнями, історичними пам'ятками та біорізноманіттям.

Однією з перлин регіону вважається регіональний ландшафтний парк «Приінгульський», розташований у Новобузькому районі у долині річки Інгул, між селами Софіївка та Розанівка. Заснований у 2002 році, парк розкинувся на площі 3152,7 гектарів, що включає Софіївське водосховище, масиви гранітних відслонень із залишками байрачних лісів та прилеглі ділянки первісного степу.

Унікальні ділянки первісних та пустельних степів, котрі є осередком для численних рідкісних видів флори та фауни збереглися в Ольвії, на берегах Дніпровсько-Бузького лиману [14, 20, 27, 34, 42].

Негативний вплив науково-технічного прогресу на природне середовище, зокрема індустріальний геохімічний вплив, котрий змінює киснево-вуглекислотний баланс повітря та хімічний склад атмосферних опадів, викликає значне занепокоєння. Він є загрозою для природної різноманітності ландшафтів, сприяє втраті біорізноманіття та зменшенню кількості природних ландшафтів.

2.2. Аналіз використання земель ПЗФ: функціональне призначення, обмеження у використанні, землекористувачі

Природно-заповідний фонд Миколаївської області є важливою складовою природної спадщини України та відіграє значну роль у збереженні біорізноманіття та забезпеченні екологічної рівноваги регіону.

Станом на 2014 рік, природно-заповідний фонд області налічував 140 об'єктів загальною площею 75450,27 гектарів, що становить 3,07 % від загальної площі області (табл. 2.1) [14, 20, 27, 34, 42].

Біосферні заповідники: Чорноморський біосферний заповідник, що охоплює значну територію у 2741 гектарів.

Національні природні парки: функціонують два національні природні парки: «Бузький Гард» (6138,13 га) та «Білобережжя Святослава» (35222 га).

Природні заповідники: розташований один природний заповідник «Сланецький степ» площею 1675,7 гектарів.

Заказники: найчисельнішою категорією природно-заповідного фонду області. Загалом їх налічується п'ятдесят п'ять, з котрих один має статус загальнодержавного значення, а п'ятдесят чотири – місцевого. Загальна площа заказників становить 12440 гектарів.

Пам'ятки природи: є сорок чотири пам'ятки природи, загальною площаю 406,96 гектарів, з яких один загальнодержавного значення, а сорок три – місцевого.

Інші категорії: представлені одним зоологічним парком загальнодержавного значення – Миколаївський зоопарк та одним парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – Мостівський парк. Окрім того, в області є п'ять регіональних ландшафтних парків та тринадцять заповідних урочищ [14].

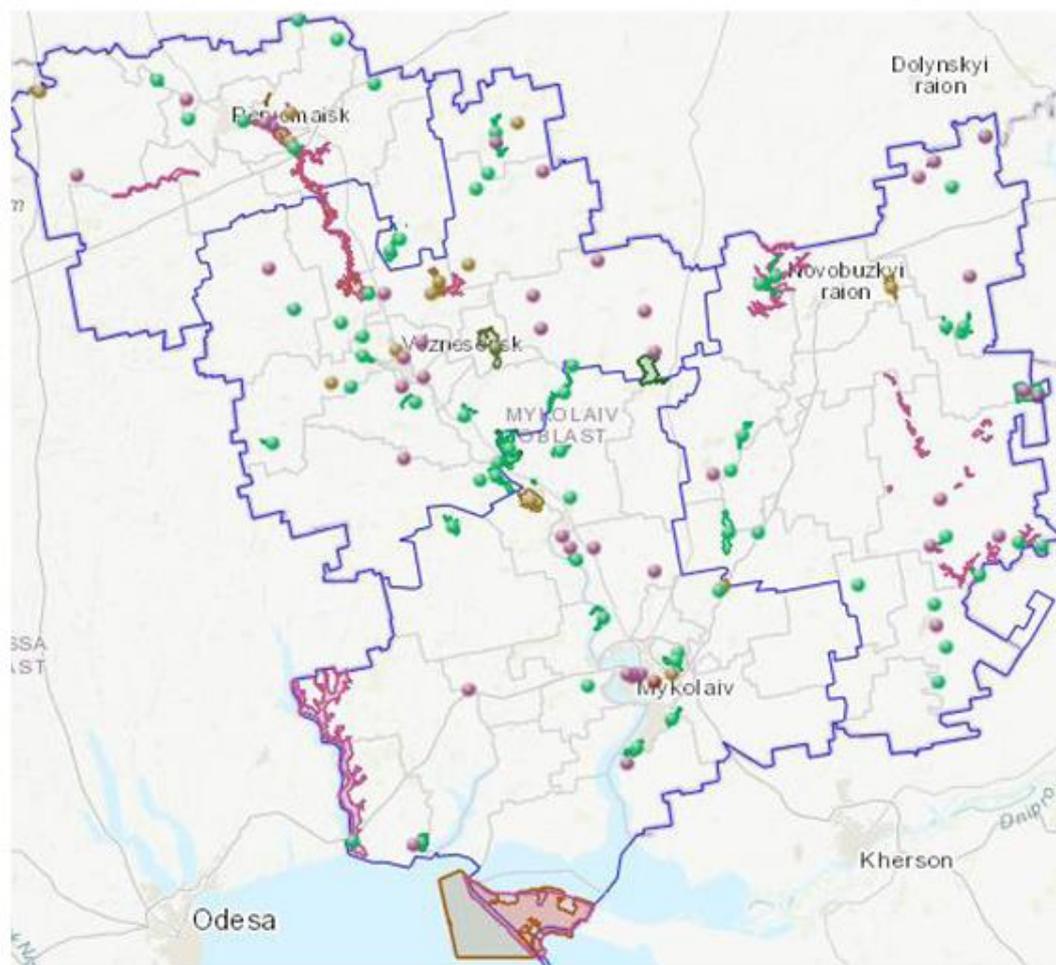
Таблиця 2.1.

Розподіл площі ПЗФ Миколаївської області за категоріями
(станом на 2014)

Категорія об'єкту ПЗФ	Площа, га
Природні заповідники	1675,7
Біосферні заповідники	2741,0
Національні природні парки	41361,28
Заказники	12440
Пам'ятки природи	406,96
Зоологічні парки	18,48
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	28,0
Регіональні ландшафтні парки	39345,20
Заповідні урочища	3656,70

Загальна площа: 101749,54 га (з них 26299,27 га входять до складу інших об'єктів), фактична площа природно-заповідного фонду: 75450,27 га.

Аналіз структури природно-заповідного фонду Миколаївської області свідчить про його значний потенціал для збереження біорізноманіття та забезпечення сталого розвитку регіону. Водночас є певні проблеми, зокрема, недостатня площа природно-заповідного фонду, нерівномірність його розподілу по території області та недостатнє фінансування(рис. 2.3).

Рис.2.3. Природно-заповідний фонд Миколаївської області в розрізі територіальних громад[20]

Станом на 01. 01. 2022 року до складу ПЗФ Миколаївської області входить 151 об'єкт, з них вісім загальнодержавного та 143 місцевого значення (табл. 2.2). Загальна площа природно-заповідного фонду становить 77874,53 гектара, або 3,17 % від загальної площі території області.

2021 року створено чотири нові заказники місцевого значення: ландшафтні – «Балка Глибока», «Райдолинський степ», «Черталківський 2» та орнітологічний заказник – «Веселинівські плавні», загальною площею 810,0299 га [14, 20, 27, 34, 42].

Станом на 1 жовтня 2023 року, ПЗФ Миколаївської області включає 157 територій та об'єктів, загальною фактичною площею 78161,9801 гектарів або 3,18 % від загальної площі території регіону.

Таблиця 2.2

Розподіл територій та об'єктів ПЗФ за категоріями

(станом на 01. 01. 2022 р.)

Категорія об'єкту ПЗФ	Кількість, шт.
Біосферний заповідник	1
Національний природний парк	2
Регіональний ландшафтний парк	5
Заказники	65
Заповідні урочища	13
Пам'ятки природи	43
Зоологічний парк	1
Природні заповідники	1
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	19

Природно-заповідний фонд представлений дев'ятьма категоріями, серед котрих переважають заказники та пам'ятки природи (рис. 2.4) [34].

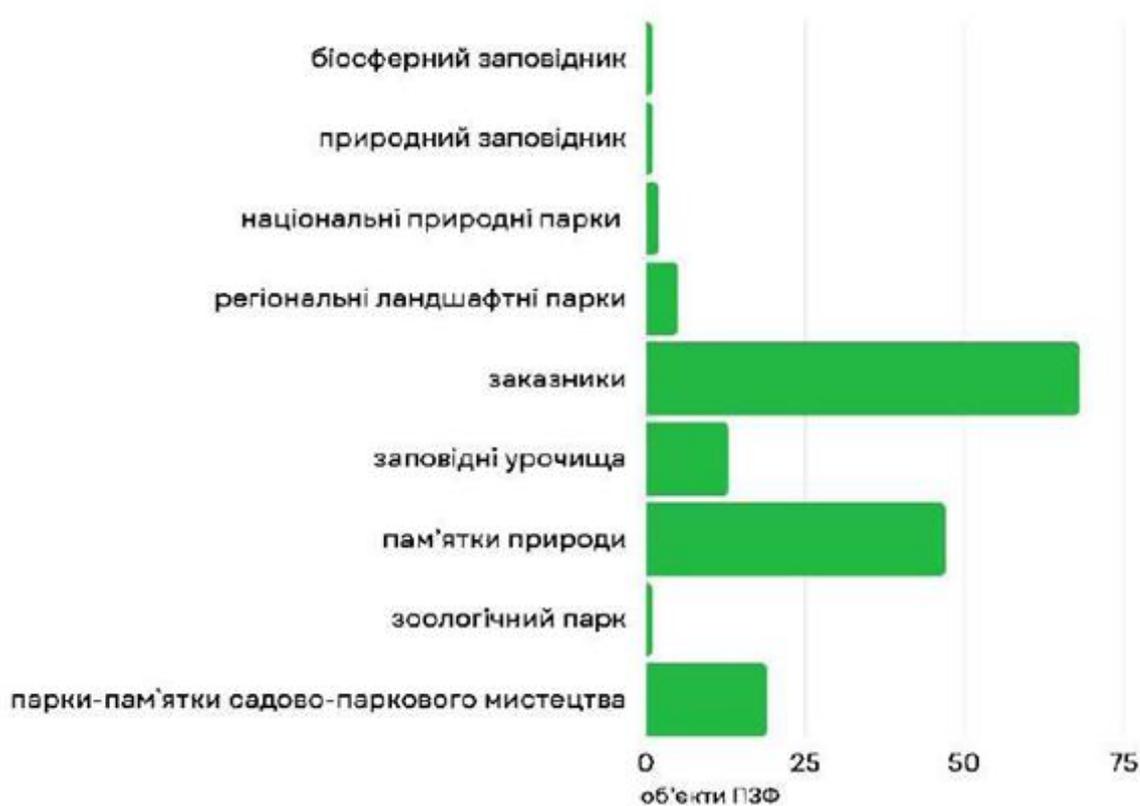

Рис.2.4. Кількісний розподіл територій природно-заповідного фонду за категоріями (станом на 01. 10. 2023 р.) [34]

2023 року рішенням Миколаївської обласної ради № 9 від 09.03.2023 року створено шість нових об'єктів ПЗФ місцевого значення загальною площею 287,45 гектарів – три ландшафтні заказники місцевого значення «Балка Зарубіна», «Каталинський» та «Сухоблаківський», а також три ботанічні пам'ятки природи в межах м. Миколаїв – «Дуб Горизонтальний», «Дуб в районі Темвод» та «Дуб на вул. Садовій» [14, 34].

Території ПЗФ загальнодержавного значення (всього вісім) займають 48952,41 га. До їх складу входять природний заповідник «Єланецький степ» (3010,65 га), Чорноморський біосферний заповідник (2741,0 га – ділянки Волижин ліс, острови Довгий та Круглий), національні природні парки «Білобережжя Святослава» (35223,15 га) та «Бузький Гард» (6138,13 га), Миколаївський зоологічний парк (18,48 га), лісовий заказник «Рацинська дача» (1782,0 га), парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Мостівський парк» (28,0 га), ботанічна пам'ятка природи «Степок» (11,0 га).

Серед територій ПЗФ місцевого значення (всього 149) переважають за кількістю заказники (68 об'єктів), пам'ятки природи (47 об'єктів), за площею – регіональні ландшафтні парки.

Двадцять три території ПЗФ загальною площею 27483,05 гектарів із збереженням категорії та власного режиму входять до складу інших об'єктів природно-заповідного фонду [14, 34].

2.3. Екологічна оцінка ефективності використання земель ПЗФ Миколаївщини

За результатами дослідження щодо розташування та просторової структури об'єктів природно-заповідного фонду Миколаївської області, встановлено наявність значної кількості заповідних об'єктів, котрі повністю або частково розміщують на своїй території інші об'єкти (табл.2.3.) [14].

Таблиця 2.3

**Заповідні об'єкти «акцептори» та «донори» на території
Миколаївської області**

Заповідні території «акцептори»	Заповідні території «донори»	Місцезнаходження
Регіональний ландшафтний парк місцевого значення «Прингульський» – 3152,7 га	Гідрологічний заказник місцевого значення «Софійське водосховище» – 418 га (II)*	Баштанський р-н
	Ботанічний заказник місцевого значення «Палагеївський» – 123,5 га (II)	
Національний природний парк загальнодержавного значення «Бузький Гард» – 6138,13 га	Регіональний ландшафтний парк місцевого значення «Гранітно-степове Побужжя» – 7394,3 га (Ч)*	НПП: 6138,13 га (з них у Первомайському р-ні – 3023,51 га, у Вознесінському – 3114,62 га). РЛП поза межами НПП: 2538,9 га (з них у Первомайському р-ні – 1203,30 га, у Вознесінському р-ні – 1335,60 га). Зі поза межами НПП: 2,5 га у Вознесінському р-ні
	Заповідне урочище місцевого значення «Лівобережжя» (II) – 226 га	
	Заповідне урочище місцевого значення «Лабіринт» (II) – 247 га	
	Заповідне урочище місцевого значення «Василева Пасіка» (II) – 252 га	
	Заповідне урочище місцевого значення «Літній хутір Скаржинського» (II) – 105,7 га	
	Пам'ятка природи «Турецький стіл» (II) – 0,01 га	
	Пам'ятка природи «Протичанська скеля» (II) – 0,03 га	
	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Гирло річки Бакшала» (II) – 5 га	
	Іхтіологічний заказник місцевого значення «Південнобузький» (II) – 40 га	
	Іхтіологічний заказник місцевого значення «Олександрівський» (Ч) – 62,5 га	

Продовження табл. 2.3

Ландшафтний заказник місцевого значення «Кам'яно-Костуватський» – 523,7 га	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення «Виступи граніту біля с. Кам'яно-Костувате» (П) – 5 га	Вознесенський р-н
Природний заповідник загальнодержавного значення «Сланецький степ» – 3010,65 га	Ландшафтний заказник місцевого значення «Михайлівський степ» (П) – 1343 га	ПЗ: у Миколаївському р-ні – 165,70 га Вознесенському р-ні – 1506,13 га
НПШ «Білобережжя Святослава» – 35359,34 га	Гідрологічний заказник місцевого значення «Солоще озеро» (П) – 375 га	Миколаївський р-н
	Регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса» (П) – 17890,2 га	
Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський» – 8195,4 га	Орнітологічний заказник «Пониззя Тилігульського лиману» (П) – 120 га	Миколаївський р-н
Лісовий заказник «Володимирівська дача» – 1298,0 га	Пам'ятка природи «Степок» (П) – 11 га	Баштанський р-н
«Висунсько-інгулецький» регіональний ландшафтний парк – 2712,6 га	Ландшафтний заказник «Мурахівський» (П) – 150 га	РЛП: у Баштанському р-ні – 2712,6 га ЗБ: у Баштанському р-ні – 74,68 га
	Ботанічний заказник «Яковлівський» (Ч) – 142,7 га	

Де (П), (Ч)* – повністю розміщений або частково розміщений в межах території об'єкта.

Окрім заповідних об'єктів зі складною просторовою структурою (табл. 2.3.), встановлені також заповідні об'єкти, території котрих розподілені між декількома адміністративними одиницями територіального устрою області (табл. 2.4) [14].

Таблиця 2.4

Заповідні об'єкти Миколаївської області, територія яких розташована в межах декількох адміністративних одиниць

Заповідні території	Місцерозташування	Площа, га
Гідрологічний заказник «Щербанівське водосховище» (385 га)	Миколаївський район	242,54
	Вознесенський район	142,45
Заповідне урочище «Мар'ївське» (388 га)	Миколаївський район	139,35
	Баштанський район	248,21

Важливим показником для аналізу використання земель ПЗФ є показник заповідності області загалом, а також її адміністративних районів та території м. Миколаїв (табл. 2.5) [14].

Таблиця 2.5.

Заповідність території адміністративних районів Миколаївської області

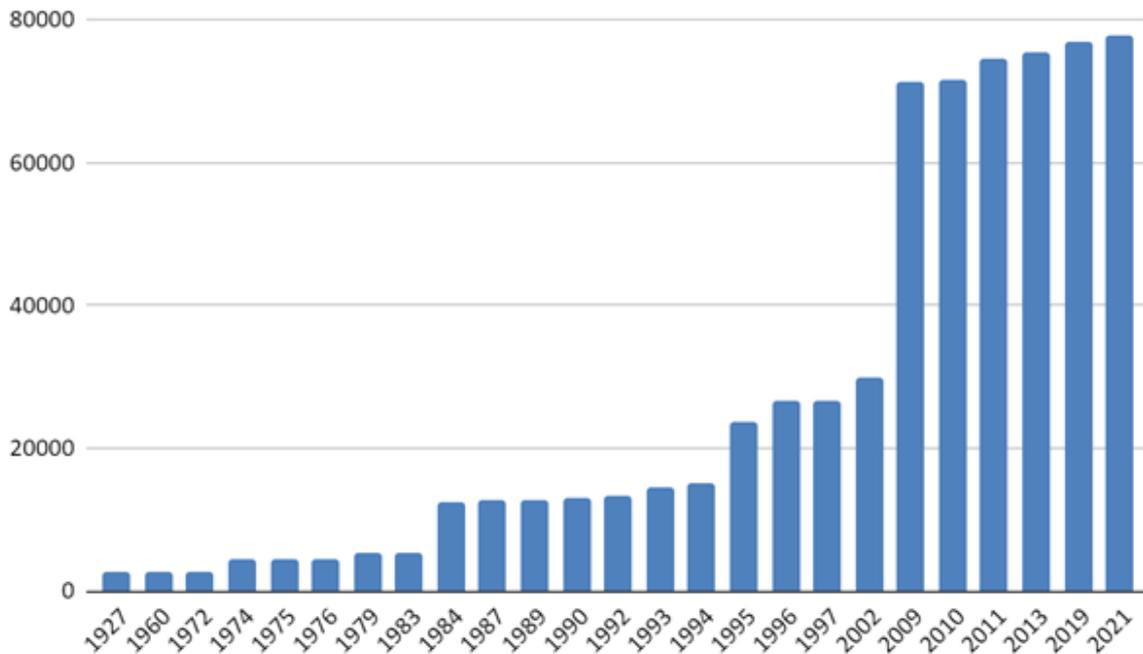
Адміністративний район	Площа адміністративного району (га)	Загальна площа заповідних об'єктів (га)	Заповідність району (%)
Баштанський	670640	10038,92	1,45
Вознесенський	615270	12549,5999	2,04
Миколаївський	768990	51220,15	6,66
Первомайський	379250	4705,71	1,24
м. Миколаїв	25282	752,23	2,97
Разом по області	2459800	79266,61	3,22

Для більшості адміністративних районів області та території обласного центра м. Миколаїв значення коливаються в межах від одного до трьох відсотків, що є вкрай низьким для збереження та охорони природної ландшафтів області. Найвище значення показника заповідності Миколаївської області зафіксовано у Миколаївському районі – 6,66 %. Показник заповідності всієї території Миколаївської області загалом становить 3,22 %.

Дослідження динаміки розширення площ, зайнятих заповідним фондом Миколаївської області базувалося на припущенні, що в рік заснування кожний заповідний об'єкт мав площу, зазначену державному кадастрі заповідних об'єктів станом на 2023 рік. Це припущення є вимушеним через брак достовірних даних та неможливість отримання інформації з відкритих джерел, зокрема текстів рішень обласних рад, котрі містять детальні дані про

відповідні зміни у площах, просторовій конфігурації та інших характеристик об'єктів ПЗФ.

Отже, варто наголосити, що проведений аналіз представлений з метою ознайомлення із загальними тенденціями збільшення площ природно-заповідного фонду і може містити певні неточності (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка зростання сумарної площі заповідних територій Миколаївської області [5, 14, 34]

Перший (початковий) етап (1927–1983 рр.) – спостерігалось повільне, але стабільне збільшення площі природно-заповідного фонду області. Станом на 1983 рік загальна площа орієнтовно становила 5307,49 гектарів.

Другий етап (1984–1994 рр.) – у 1984 році відбувся значний «стрибок» активності щодо розширення площі ПЗФ області, після чого зростання тривало повільними темпами до 1994 року. Площа природно-заповідного фонду області зросла до 14976,593 гектарів.

Третій етап (1995–2002 рр.) – у 1995 році розпочалося стрімке збільшення площі ПЗФ, котре продовжилось інтенсивним розвитком до 2002 року, досягнувши показника 29787,24 гектарів.

Четвертий період – суттєво позначився на сучасному стані ПЗФ області. У 2009 році було створено лише чотири заповідні об'єкти, але загальна площа ПЗФ області зросла більш ніж удвічі, досягнувши показника 71299,53 гектарів.

З 2009 по 2021 рік триває більш активний процес поповнення площею ПЗФ області. У 2021 році загальна площа ПЗФ Миколаївщини становила 77798,41 гектарів.

На сьогоднішній день найбільшу частку територій природно-заповідного фонду області займають національні природні парки та регіональні ландшафтні парки, котрі становлять 51,7 % та 23,4 % загальної площі відповідно. Це створює значні можливості для розвитку екологічного, освітнього та науково-пізнавального туризму [5, 14, 34].

Робота зі встановлення меж об'єктів природно-заповідного фонду ведеться на постійній основі залежно від обсягів фінансування, що виділяються з обласного бюджету на реалізацію даних заходів. Упродовж 2023 року межі дванадцяти заказників місцевого значення, загальною площею 721,0997 га, були встановлені безпосередньо в натурі.

Станом на 1 січня 2024 року близько 30 % територій і об'єктів ПЗФ області мають визначені межі в натурі. Для забезпечення належної охорони цих об'єктів у 2021 році завершено роботи зі встановлення меж шести заказників місцевого значення на загальній площі 2649,3698 гектарів. Крім того, розроблено десять проєктів землеустрою з організації та визначення меж територій ПЗФ загальною площею 694,5 гектарів [14].

Висновки до 2 розділу

1. Природно-заповідний фонд Миколаївської області включає біосферні та природні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники різних типів, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, а також два об'єкта, що внесені до міжнародного переліку водно-болотних угідь згідно з Рамсарською конвенцією.

2. Аналіз і порівняння розвитку ПЗФ Миколаївської області в контексті змін кількості об'єктів, їх категорій та зростання площ дозволили визначити етапи становлення та особливості просторової організації цих територій, що вплинули на їхній сучасний стан.

3. Дослідження рівня заповідності у розрізі адміністративних районів показало, що в Миколаївській області найнижчий показник становить 1,24 %, а найвищий – 6,66 %. Загальний рівень заповідності по області становить 3,22 %. Ці значення свідчать про недостатню кількість природоохоронних територій для забезпечення належного збереження навколишнього природного середовища.

Розділ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1. Природно-заповідний фонд Миколаївської області під час війни

Через широкомасштабне російського вторгнення в Україну у 2022 році близько 10 % області опинилося в зоні активних бойових дій. Станом на зараз 3 % області території (Кінбурнський півострів, Очаківська територіальна громада) все ще перебувають в умовах тимчасової окупації. Решту території було звільнено Збройними силами України 10 листопада 2022 року [27].

Однак, туристичний потенціал багатьох заповідних територій зазнав значних втрат. Через замінування ці території протягом багатьох років будуть недоступними для відвідувачів. Особливо це стосується, Кінбурнського півострова, котрий раніше був домінуючою територією серед туристів і науковців, зокрема, співробітників національного природного парку «Білобережжя Святослава» та регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса».

Слід враховувати і те, що місця бойових дій залишаються довгостроково забрудненими через вибухи боєприпасів, згоряння військової техніки та інших чинників. Перед відновленням на цих територіях навіть господарської діяльності необхідно провести детальне дослідження рівня забруднення для оцінки їхньої безпечності.

У сучасних умовах всі компоненти навколишнього природного середовища: атмосфера, ґрунти, гідромережа, біорізноманіття та ландшафти зазнали значного негативного впливу. Цей вплив виявився особливо небезпечним та загрозливим для природоохоронних територій регіонального й національного значення, що ввійшли до екомережі та природно-заповідного фонду України, а також для об'єктів міжнародного значення, котрі є складовими Світової мережі біосферних заповідників і Смарагдової

мережі. Події воєнного періоду на цих територіях засвідчують наявність високого рівня загроз та потребують підвищеної уваги.

Природоохоронні об'єкти та території здатні ефективно функціонувати лиш за умови забезпечення спеціального природоохоронного режиму. Такі об'єкти є особливо вразливими до будь-якого зовнішнього впливу, що вимагає спеціального ставлення і захисту з боку місцевих громад, державних органів управління, науковців і фахівців-екологів. Відсутність моніторингу та контролю стану біорізноманіття та ландшафтів, особливо за умов інтенсивного / екстремального антропогенного навантаження може спричинити деградацію та втрату цих територій. Військові дії належать саме до такого виду навантаження.

Військові дії за своїм характером є дуже надзвичайно потужним чинником впливу, наслідки якого залежать як від інтенсивності та тривалості активної фази, так і від місцезонашування об'єкта відносно лінії фронту. Питання збереження природно-заповідного фонду під час війни залишається вкрай актуальним і потребує систематичного, комплексного моніторингу.

З моменту початку військової агресії російських сил проти України до сьогодні, їхня фізична присутність була зафіксована майже на 12 % території Миколаївської області, що становить близько трьох тисяч квадратних кілометрів. Зона постійних артилерійських та ракетних обстрілів охоплює територію в трьох районах і двадцяти громадах, що перевищує 20 % загальної площі області. У цій зоні знаходяться сімдесят дев'ять об'єктів ПЗФ загальною площею понад 56,5 тисяч гектарів, що складає більше 72 % усієї площі природно-заповідного фонду області [27, 34].

Основні бойові дії зосереджувалися на лівобережній частині басейну Південного Бугу та басейну Інгульця, а також у східній частині Миколаївської області.

Під регулярні обстріли також потрапляли прибережні смуги Чорного моря, Дніпро-Бузького та Бузького лиманів.

Враховуючи часові рамки впливу та його характер, територію, котра постраждала від воєнних дій, можна умовно поділити на такі зони (рис. 3.1):

- активного, регулярного вогневого враження;
- досить швидкого (без затримок) проходження російських військ;
- тривалої окупації.

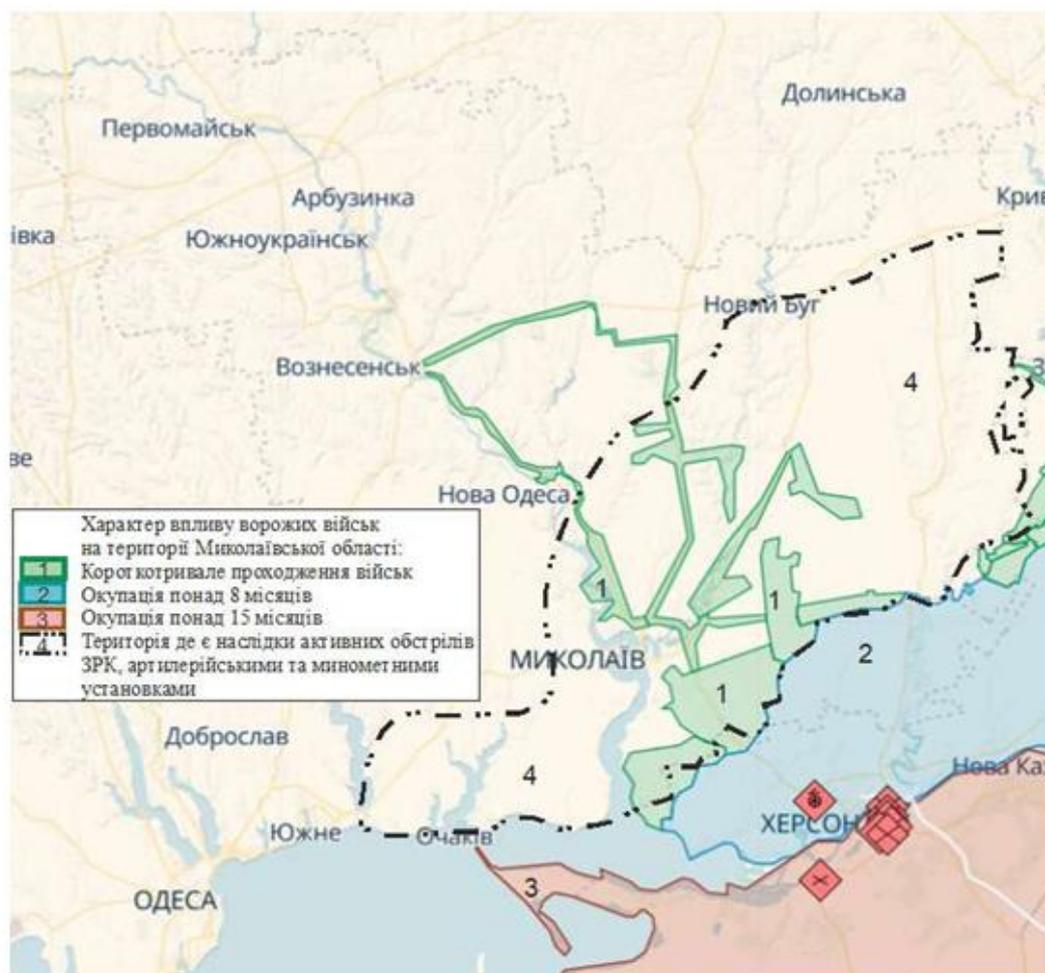

Рис. 3.1. Військові дії на території Миколаївської області [27]

Рівень ураженості об'єктів природно-заповідного фонду залежатиме від їх місцезнаходження. На підставі картографічних матеріалів – карт динаміки бойових дій та карти природно-заповідного фонду Миколаївської проаналізовано вплив військових дій на об'єкти ПЗФ (табл.3.1).

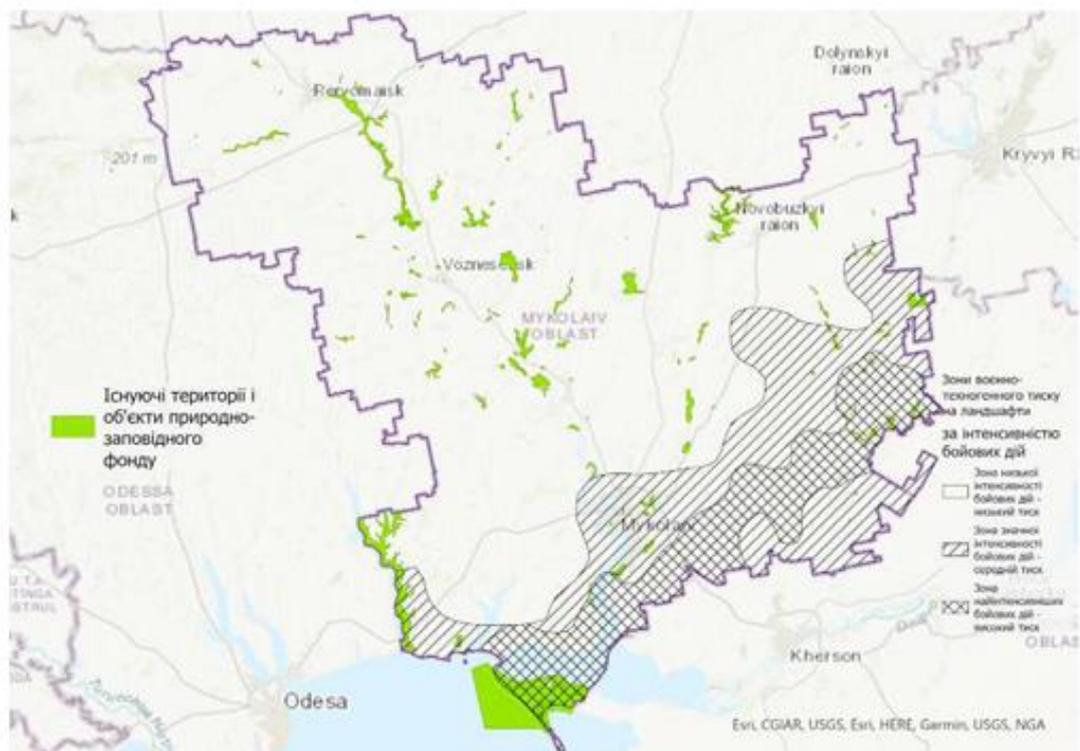
Під тривалими обстрілами, але без окупації, перебували: регіональний ландшафтний парк «Вісунсько-Інгулецький» та заказники місцевого значення (1674,0 га), заповідні урочища (106,0 га), парки пам'ятки садово-

паркового мистецтва місцевого значення (116,2 га) і зоопарк (18,5 га). Території, через котрі короткочасно проходили військові дії, включали заказники місцевого значення, що становлять лише 2 % від загальної площі заказників області (рис. 3.2) [27].

Таблиця 3.1.

Вплив військових дій на об'єкти ПЗФ Миколаївської області [27]

Категорія об'єктів ПЗФ	Загальна площа в межах області, га	Окупація		Обстріли		Швидке проходження через територію	
		га	%	га	%	га	%
Біосферний заповідник	2749,0	2749,0	100,00	-	-	-	-
Національні природні парки	41361,3	35223,2	85,20	-	-	-	-
Регіональні ландшафтні парки	39345,2	17890,0	45,50	2712,6	6,90	-	-
Заказники місцевого значення	143075,0	97,0	0,10	1674,0	1,20	2826,0	2,00
Заповідні урочища	3654,0	-	-	106,0	2,90	-	-
Пам'ятки природи місцевого значення	45409,0	-	-	27,0	0,06	-	-
Парки пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	177,3	-	-	116,2	65,53	-	-
Зоопарк	18,5	-	-	18,5	100,0	-	-

Рис. 3.2. Існуючі території ПЗФ Миколаївської області в зонах воєнно-техногенного тиску [34]

3.2. Проблеми для ПЗФ Миколаївської області та аналіз ефективності управління

Проблемою номер один, котра гальмує розвиток природоохоронної діяльності на території області через військову агресію російської федерації, є засмічення земель вибухонебезпечними предметами.

Для здійснення досліджень у надзвичайних умовах може бути задіяна загальна схема вивчення стану об'єктів природно-заповідного фонду (рис. 3.3).

Для комплексного відновлення навколишнього природного середовища Миколаївської області, збереження та розвитку об'єктів ПЗФ необхідно забезпечити розмінування територій цих об'єктів, з акцентуванням на деокуповані території. Зокрема, йдеться про такі об'єкти, як регіональний ландшафтний парк «Висунсько-Інгулецький», лісовий заказник «Балабанівка», ботанічні заказники «Івано-Кепіно» і «Слизаветівка». Після

повернення контролю над територією Кінбурнського півострову проведення розмінування стане ключовою передумовою умовою для відновлення Регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса» та Національного природного парку «Білобережжя Святослава».

Рис. 3.3. Схема досліджень стану об'єктів ПЗФ під час війни та у повоєнний період [27]

Додатково збереження та розвиток ПЗФ області ускладнюється через необхідність вирішення питання передачі земельної ділянки площею 1334,95 гектарів у постійне користування природному заповіднику «Єланецький степ». Ця земля розташована в межах Миколаївського та Вознесенського районів. Для розв'язання зазначеної проблеми необхідне залучення коштів з державного бюджету України за підтримки Міндовкілля України для розробки відповідної проектної документації.

Додатковим викликом залишається низький рівень заповідності території Миколаївської області, що потребує подальшого планування і реалізації заходів щодо її збільшення.

Низький рівень заповідності території Миколаївської області негативно впливає на загальний середній показник заповідності в межах держави, що, у свою чергу, створює перешкоди для досягнення ключових екологічних критеріїв, необхідних для євроінтеграції.

Однією з вагомих проблем залишається питання передачі земельних ділянок у постійне користування природно-заповідним об'єктам. Зокрема, природний заповідник «Єланецький степ» поки що не отримаву постійне користування земельну ділянку загальною площею 1334,95 гектарів у межах Миколаївського та Вознесенського районів Миколаївської області. У вересні 2017 року Головним управлінням Держгеокадастру у Миколаївській області було надано дозвіл на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у постійне користування заповідника. Однак цей процес досі не завершений. Починаючи з 2019 року адміністрація заповідника регулярно звертається до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів з проханням про виділення фінансування для розроблення проєкту землеустрою, а також та оформлення прав користування земельними ділянками.

Так, у 2021 році було направлено два запити: перший на суму 652,53 тисяч гривень, а другий, після коригування відповідно до отриманих зауважень, на суму 300 тисяч гривень. Проте станом на сьогодні кошти для реалізації цих заходів так і не були виділені.

3.3.Ключові ресурси для екологічного відновлення й управління природоохоронними територіями регіону у післявоєнний період

Як зазначено раніше, території ПЗФ складають лише 3,19 % загальної площі Миколаївської області. На виконання названих вище державних рішень з 2014 року, коли Україна розпочала рух у бік Європейського Союзу, були розроблені нормативи щодо необхідного рівня заповідності для кожного регіону. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку

на 2021–2027 роки» також багаторазово наголошує на потребі створення нових природоохоронних територій, встановлюючи орієнтир заповідання на рівні 15 % площі держави.

Щодо Миколаївської області, то заплановане заповідання на її території до 2027 року передбачає досягнення показника 8,9 % (218,8 тисяч гектарів). Наразі в області створено лише 35,72 % від мінімально необхідної площі ПЗФ, що означає необхідність оголошення нових природоохоронних територій площею щонайменше 140600 гектарів у найближчі роки [34].

Наприклад, станом на 2023 рік отримані погодження від землевласників щодо створення ландшафтного заказника «Олександрівська балка», котрий не вдалося створити у минулому через небажання землевласників і землекористувачів та інших органів, що натої час були сторонами погоджень.

Складніша ситуація із проєктованим загальнозоологічним заказником «Сировський», що не вдалося створити через небажання громад погодити його під заповідання, незважаючи, що територія є офіційно оформленим громадським пасовищем. Усі проєктовані території ПЗФ, що пропонуються, розміщені винятково у межах земель комунальної та державної власності.

Пропонований до створення НПП «Березанський» включає Березанський лиман з прилеглими балками, розташований на території Березанської селищної ТГ та Чорноморської, Нечаянської і Степівської сільських ТГ Миколаївського району Миколаївської області. Землекористувачами та власниками земель даної території є ДП «Миколаївське лісове господарство», Березанська селищна ТГ, Нечаянська сільська ТГ, Чорноморська сільська ТГ та Степівська сільська ТГ Миколаївського району Миколаївської області. Площа проєктованого об'єкта складає орієнтовно 13998,7 гектарів.

Пропонована для створення НПП «Громоклійський» територія включає в себе басейн р. Громоклія та степові ділянки в межах пригірлової частини р. Інгул і розташована на території Єланецької селищної ТГ, Сухоєланецької

сільської ТГ, Привільненської сільської ТГ Вознесенського, Миколаївського та Баштанського районів Миколаївської області. Землекористувачами та власниками земель даної території є ДП «Баштанське лісове господарство», ДП «Вознесенське лісове господарство», Єланецька селищна ТГ Вознесенського району, Сухоєланецька сільська ТГ Миколаївського району та Привільненська сільська ТГ Баштанського району Миколаївської області. Площа проєктованого НПП складає орієнтовно 8194,52 гектарів.

Проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Карлівський байрак» площею 53 га займає крутий лівий берег р. Громоклія напроти с. Карлівка Привільненської сільської громади Баштанського району Миколаївської області. Територія віднесена до земель державного лісового фонду (ДП «Баштанське лісове господарство», Привільненське лісництво).

Проєктований ботанічний заказник загальнодержавного значення «Ожарські піски» розташований на Галицинівській піщаній арені правого берега Бузького лиману біля с. Галицинове (Миколаївський район) і займає площу 108 га. Територія перебуває у державній власності і віднесена до земель державнолісового фонду (користувач ДП «Миколаївське лісове господарство») та ділянка земель запасу комунальної власності площею 8 га.

Проєктований ботанічний заказник загальнодержавного значення «Матвіївські кучугури» розташований на лівому березі р.Південний Буг між с.Баловне Новоодеського району та селищем Матвіївкою (район м. Миколаєва) і займає площу 60 га. Територія перебуває в державній власності і віднесена до земель державного лісового фонду (користувач ДП «Миколаївське лісове господарство») та сільськогосподарського призначення комунальної власності Костянтинівської сільської ТГ: 4824880400:02:000:0146 (20,5 га) та 4824880400:02:000:0145 (5 га).

Проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Чортальські обрії» місцевого значення розташований на схід від с. Козубівка Мостівської територіальної громади Вознесенського району в долині р.Чортала, що є притокою першого порядку басейну р. Південний Буг. Територія розміщена в

межах земель комунальної власності Мостівської та Прибужанівської ТГ. Площа – 143,2 га.

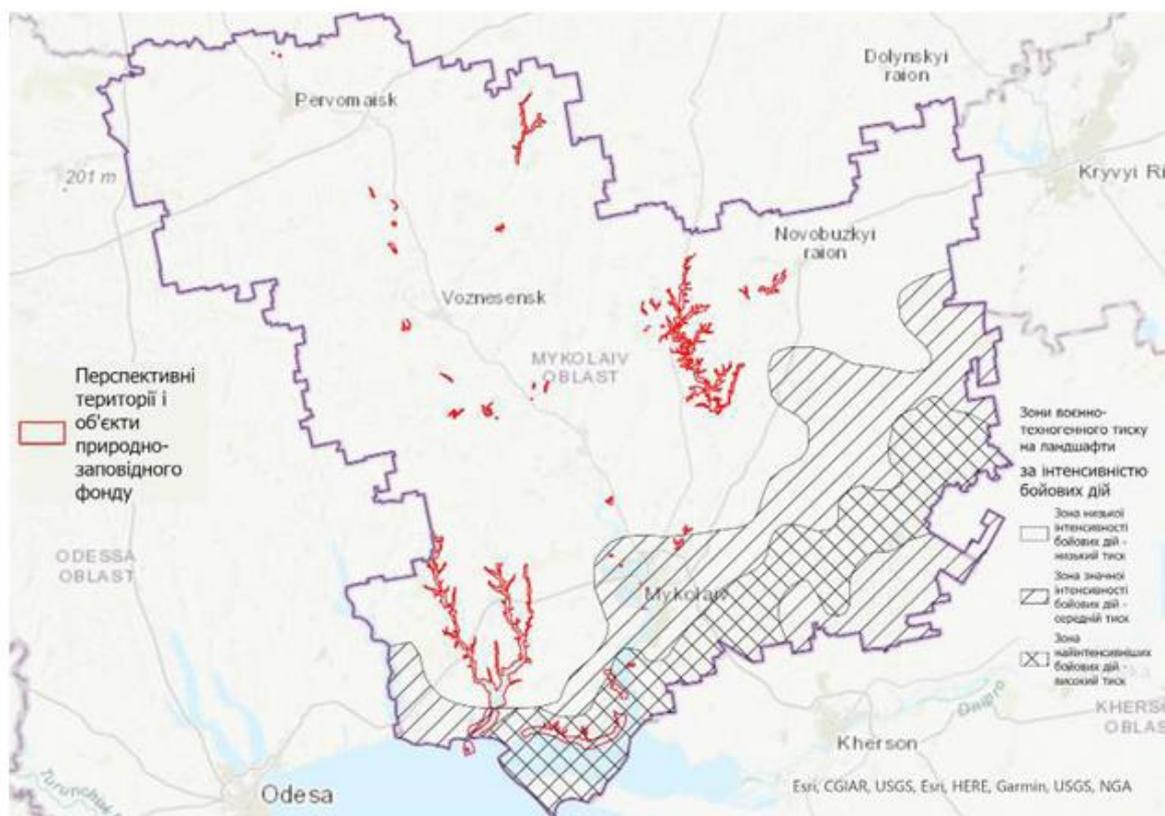
Проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Зайчівська балка» площею близько 350 га розташований біля с. Зайчівське, що знаходиться в межах Коларівської сільської ради Вітовського району у Миколаївській області. До складу заказника, зокрема, пропонується включити землі державної власності, що перебувають у користуванні ДП «Ліси України» (філія «Миколаївське лісове господарство») та 191,2 га земель комунальної власності в межах Мішково-Погорлівської та Воскресенської громад.

Проектований ботанічний заказник місцевого значення «Балка куца», орієнтовною площею 866,46 га, розміщений між с. Овсянівка та с. Новий Буг у межах Софіївської сільської та Новобузької селищної ТГ Баштанського району Миколаївської області. Заказник пропонується створити на землях державної власності, що перебувають у користуванні ДП «Ліси України» та землях комунальної власності Софіївської сільської та Новобузької селищної ТГ.

Територія проекрованої пам'ятки природи місцевого значення «Редути» складається з трьох окремих ділянок, що розташовані в межах Миколаївської області (7,42 га і 3,75 га Радсадівська селищна громада, 0,94 га Мала Корениха, Миколаївська міська громада). Загальна площа об'єкту складає 12,11 га.

Проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Чичиклійський» розташований у межах Веселинівської селищної територіальної громади Вознесенського району Миколаївської області між с. Покровка та с. Луб'янка. Заказник розташований на землях комунальної та державної власності (356,6 га), що перебувають у користуванні ДП «Ліси України»: Варюшинське лісництво (всього 111,1 га). Загальна площа складає орієнтовно 467,7 га.

Аналіз просторового розподілу та інтенсивності бойових дій на території Миколаївської області, зіставлений із розташуванням існуючих об'єктів природно-заповідного фонду дозволяє визначити зони з різним рівнем стійкості до воєнно-техногенних навантажень. Таке дослідження також підтверджує потребу у створенні нових територій ПЗФ для ефективнішого збереження природного середовища (рис.3.4).

Рис. 3.4. Перспективні території ПЗФ Миколаївської області в зонах воєнно-техногенного тиску [34]

Висновки до 3 розділу

1. Найбільшого впливу внаслідок безпосередніх військових дій зазнали близько двадцяти природоохоронних територій, серед котрих ключовими є Чорноморський біосферний заповідник, національний природний парк «Білобережжя Святослава», регіональні ландшафтні парки «Кінбурнська коса» та «Висунсько-Інгулецький». Певна частина території області, зокрема Кінбурнський півострів, Очаківська територіальна громада, наразі перебуває у тимчасовій окупації.

2. У Миколаївській області частка природно-заповідних територій є однією з найнижчих серед усіх регіонів України. Цей показник використовується для оцінювання ефективності екологічної політики держави та її інтеграції до європейських структур. Згідно з національними та міжнародними зобов'язаннями, Україна повинна збільшити площу природно-заповідного фонду до 15 % від загальної площі території країни до 2027 року.

3. Усі проєктовані території природно-заповідного фонду розташовані виключно на землях комунальної та державної власності. Відповідно до положень статей 52 і 53 Закону України «Про природно-заповідний фонд», процес узгодження цих земель здійснюється на центральному рівні для національних природних парків і природних заповідників або ж на рівні обласної військової адміністрації для заказників і пам'яток природи. Додаткові території та об'єкти природно-заповідного фонду, запропоновані у цьому дослідженні, дозволять збільшити площу природоохоронного фонду Миколаївської області на 34632,2353 га або 1,4 % регіону. Таким чином, частка природно-заповідного фонду від загальної території області зросте до 4,58 %.

ВИСНОВКИ

1. Землекористування землями природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення регулюється Земельним кодексом України, спеціалізованими нормативними документами, зокрема Законами України «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону навколишнього природного середовища». Законодавець диференційовано встановлює завдання та порядок охорони різних об'єктів, котрі відносяться до об'єктів природоохоронного призначення. Кримінальний Кодекс та Кодекс про адміністративні правопорушення в Україні передбачає збільшене покарання за правопорушення здійснені на території об'єктів природно-заповідного фонду.

2. За станом на 01. 01. 2025 року до складу природно-заповідного фонду Миколаївської області входить 161 об'єкт, з них: 8 – загальнодержавного та 153 місцевого значення, 23 території входять до складу інших об'єктів природно-заповідного фонду без зміни категорії. Загальна фактична площа ПЗФ області становить 78394,66 га (3,19 % від площі області). У зоні бойових дій опинилися 79 об'єктів ПЗФ області. Під окупацією з 06. 03. 2022 року та безпосередньо в зоні бойового зіткнення знаходились 16 об'єктів загальною площею 43933,7 га (Чорноморський біосферний заповідник, Національний природний парк «Білобережжя Святослава», регіональні ландшафтні парки «Кінбурнська коса» та «Висунсько-Інгулецький», 7 заказників та 4 пам'ятки природи).

3. Ретельна оцінка завданої шкоди унікальним природним ландшафтам області можлива лише після остаточного закінчення військових дій та розмінування територій об'єктів ПЗФ регіону.

Оцінити обсяг збитків реально після відступу лінії фронту та завершення активних бойових дій на території Миколаївської області. Первинні дослідження можуть бути здійснені з використанням дистанційних методів аерофотозйомки та супутникової зйомки. Польові обстеження можуть відбуватись виключно після виконання заходів із розмінування

територій. Остаточне розуміння втрат біорізноманіття прийде через декілька років на основі системного моніторингу.

4. Заплановане заповідання на території Миколаївської області до 2027 року передбачає досягнення показника 8,9 % (218,8 тисяч гектарів). Наразі в області створено лише 35,72 % від мінімально необхідної площі ПЗФ, що означає необхідність оголошення нових природоохоронних територій площею щонайменше 140600 гектарів у найближчі роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдошин І. В., Величко М. В., Кирилюк О. С. До питання міжнародно-правової відповідальності росії внаслідок військового та іншого ворожого впливу на природне середовище України. Стратегія сталого розвитку у контексті екологічної безпеки. Екологія. Людина. Суспільство : матеріали ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції. 2016. С. 143–144. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/44730/1/ENS19_2016_S3_p143-144.pdf
2. Балюк Г. І., Шомпол О. А. Національні та міжнародно-правові проблеми регулювання охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки під час збройних конфліктів. Адміністративне право і процес. 2015. №. 2(12). С. 142-158.
3. Бондар О.І., Фінін Г.С., Шевченко Р.Ю. Екологічні виклики воєнного часу: оцінка впливу на довкілля космічними системами дистанційного зондування та GPS-навігації. Екологічні науки : науково-практичний журнал. 2022. № 4(43). С. 40–49. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.4-43.7>
4. Варивода Є., Садковий В. Управління природоохоронними територіями на засадах стратегічної екологічної оцінки. Харків : НУЦЗУ, 2017. 102 с.
5. Відкриті дані земельного кадастру України. *Відкриті дані земельного кадастру України*. URL: <https://kadastr.live/#5/48.43/32.77>
6. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству. / Львів: ЕПЛ, 2015. 136 с. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/1817_WEB_EPL_Posibnuk_ATO_Cover_Ukrainian.pdf
7. Геоінформаційне забезпечення природоохоронних територій / [В. А. Пересадько, О. І. Сінна, К. В. Вяткін, О. В. Бодня] // Проблеми безперервної географічної освіти та картографії: Збірник наукових праць. — Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. Вип.15. С. 74–77.
8. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду. *Єдиний державний портал відкритих даних*. URL: https://data.gov.ua/dataset/mepr_05

9. Зацерковний (V.Zatserkovnyi) В., Савков (P.Savkov) П., Пампуха (I. Pampukha) I., & Васецька (K.Vasetska) К. (2020). Застосування технологій ГІС та ДЗЗ в задачах моніторингу лісових пожеж. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 44(2(44)), 54–58. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2020.44.54-58>

10. Земельний кодекс України № 2768-III, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

11. Інструкції про зміст та складання документації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 16.02.2005 р № 67 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0298-05.26>

12. Інструкція щодо оформлення охоронних зобов'язань на території та об'єкти природно-заповідного фонду. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 25.02.2013 № 65, зареєстрована в Мін'юсті 13.03.2013 за № 404/22936 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0404-13>.

13. Екологічний моніторинг в зоні АТО. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний портал. 2022. [https://mepr.gov.ua/timeline / Ekologichniy-monitoring-v-zoni-ATO.html](https://mepr.gov.ua/timeline/Ekologichniy-monitoring-v-zoni-ATO.html)

14. Екологічний паспорт Миколаївської області. Миколаїв. 2025. 150 с.

15. Збережемо природно-заповідний фонд України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал. 2022. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220659.html>

16. Комітет Верховної Ради України з екологічної політики та природокористування. Офіційне інтернет-представництво. <https://komekolog.rada.gov.ua>

17. Концепція Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від

08.02.2006 № 70-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/70-2006-%D1%80>.

18. Кравченко О., Василюк О., Войціховська А., Норенко К. Дослідження впливу військових дій на довкілля на Сході України. Філософія. 2015, № 2 (134), С. 118–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2015_2_23

19. Лісова Н. Вплив військових дій в Україні на екологічний стан території. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2017. № 2. С. 165–173. <http://geography.tnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/27.pdf>

20. Майбутнє природоохоронних територій в Україні документ для обговорення щодо відновлення та реформування природоохоронних територій. 40 с. <http://wwfeu.awsassets.panda.org>

21. Марич Х. Створення та оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду України / Х. Марич, О. Станіславська // Університетські наукові записи. 2011. № 3.

22. Медведєва М.О. До питання про правові наслідки агресії РФ для довкілля України. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. № 12(1). С. 79–92. <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2693/2397>

23. Міністерство соціальної політики України. 2022. <https://www.msp.gov.ua>

24. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України. А. Б. Блага, І. В. Загороднюк, Т. Р. Короткий, О. А. Мартиненко, М. О. Медведєва, В. В. Пархоменко; за заг. редакцією А. П. Бущенко. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Na-mezhi-vyzhyvannya.pdf>

25. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України. К.: ВАІТЕ, 2017. 88 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/6/3/362581_0.pdf

26. Пархоменко В.В., Василюк О.В. Заповідні території і російсько-українська війна. Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць. Випуск шостий. Київ, 2022. С. 88–94. URL:

https://www.researchgate.net/publication/369537683_Zapovidni_teritorii_i_rosijsk_o-ukrainska_vijna

27. Патрушева Л. Природно-заповідний фонд Миколаївської області під час війни та у повоєнний період. *Екологічні науки*. 2023. Т. 3, № 8. С. 116–121. URL: http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2023/3/48_2023.pdf#page=116.

28. Післявоєнна доля світових нацпарків: збереження з користю для людей, держави та природи. Українська природоохоронна група. URL: <https://uncg.org.ua/pisliavoienna-dolia-svitovykh-natsparkiv-zberezhenia-z-korystiu-dlia-liudej-derzhavy-tapryrody/>

29. Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF>.

30. Положення про Державну службу заповідної справи. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2001 № 1000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1000-2001-%D0%BF>.

31. Порядок ведення Державного земельного кадастру. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF>.

32. Порядок розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1094 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1094-2004-%D0%BF>.

33. Порядок загальнодержавного топографічного і тематичного картографування. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2013 № 661 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geoguide.com.ua/basisdoc/basisdoc.php?part=tgo&art=2301>.

34. Поствоєнний розвиток природно-заповідного фонду Миколаївщини. Миколаїв – Київ – Чернівці : Друк Арт, 2023. 224 с. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 33).

35. Про державний земельний кадастр. Закон України № 3613-VI, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>.

36. Про деякі питання формування електронного документа про обмеження у використанні земель. Наказ Держземагентства від 09.08.2013 № 323 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://land.gov.ua/za-tyramy-normatyvno-pravovoho-aktu/nakazy/105244-nakaz-derzhzemahentstva-ukrainy-vid-09-08-2013-323-pro-deiaki-pytannia-formuvannia-elektronnoho-dokumenta-pro-obmezhennia-u-vykorystanni-zemel.html>.

37. Про затвердження Положень про Проекти організації територій установ природно-заповідного фонду України. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 06.07.2005 № 245 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0829-05>.

38. Про землеустрій. Закон України від 22.05.2003 № 858-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.

39. Природно-заповідний фонд України. Карта. Портал «Природа України» URL: <https://pzf.land.kiev.ua/>

40. Про природно-заповідний фонд України. Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

41. Російські війська продовжують нищити довкілля України: пожежами від бомбардувань вже пошкоджено майже 102 тис. галандшафтів. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний портал. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39077.html>

42. Стан ПЗФ України станом на 2020 рік в розрізі адміністративних областей. 2021.

https://drive.google.com/file/d/16SGdHblGV_k4zMg4nNDTT0I3IdfczqV/view

43. Указ Президента України №266/2022 Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. 21 квітня 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>

44. Як створюються заповідні території // Землевпорядний вісник. – 2013. - № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zemvisnuk.com.ua>.

45. Kozlova, A., Piestova, I., Patrusheva, L., Lubsky, M., Nikulina, A., & Svideniuk, M. (2019). Estimation of the seasonal leaf area index in urban oak forests using Sentinel-2 time series data. European Association of Geoscientists & Engineers. URL: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.201902134>

46. Kozlova, A., Stankevich, S., Svideniuk, M., & Andreiev, A. (2021). Quantitative Assessment of Forest Disturbance with C-Band SAR Data for Decision Making Support in Forest Management. Lecture Notes in Computational Intelligence and Decision Making, 548–562. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-82014-5_37

47. Tsaryk L., Kuzyk I. Russian-ukrainian war: environmental aspect. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Том 53 № 2, 2022. С. 100–106. URL: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.2>

48. Tara W. Prosecuting attacks that destroy the environment: Environmental crimes or humanitarian atrocities? Georgetown International Environmental Law Review. 2005. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3970/is_200507/ai_n14684873/pg_4.

49. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. 2022. <https://www.unocha.org/about-ocha/ocha-leadership>

50. Wyatt J. Law-making at the intersection of international environmental, humanitarian and criminal law: the issue of damage to the environment in international armed conflict. Humanitarian debate: Law, policy, action. Environment. 2010. № 92(879). С. 593–646.